

Usporedba grčkih i latinskih formula u Prvoj Petrovoj poslanici

Pavlinušić, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:679915>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ODSJEK ZA KLASIČNU FILOLOGIJU

USPOREDBA GRČKIH I LATINSKIH FORMULA U PRVOJ PETROVOJ POSLANICI

DIPLOMSKI RAD

Matea Pavlinušić

Zagreb, 2019.

DIPLOMSKI RAD
USPOREDBA GRČKIH I LATINSKIH FORMULA U PRVOJ PETROVOJ POSLANICI
Matea Pavlinušić

Mentor: Dr. sc. Nina Čengić
Komentor: Dr. sc. Irena Bratičević

Zagreb, 2019

SADRŽAJ

1. UVOD	4
1.1 Karakteristike poslanice.....	5
1.2 Autorstvo.....	7
1.3 Život Svetog Petra.....	8
1.4 Datacija i mjesto pisanja.....	9
1.5 Veza s Pavlovom tradicijom.....	10
1.6 Helenistička koine.....	11
1.6.1 Glavna fonološka, morfološka i sintaktička obilježja helenističkog grčkog.....	12
1.6.2 Leksik helenističkog grčkog.....	13
1.6.3 Jezik Novog zavjeta.....	14
1.7 Jezik Prve Petrove poslanice.....	16
2. VULGATA	19
2.1 Nova Vulgata.....	21
2.1.1 Značajke Neo-Vulgate.....	23
2.2 Jezik Vulgate.....	24
2.3 Sintaktičke osobitosti biblijskog latinskog.....	27
3. USPOREDBA GRČKIH I LATINSKIH FORMULA U PRVOJ PETROVOJ POSLANICI	29
4. PRVA PETROVA POSLANICA U NASTAVI KLASIČNIH JEZIKA	39
5. ZAKLJUČAK	41
6. POPIS LITERATURE	42

1. UVOD

Tema mojeg interdisciplinarnog rada je *Usporedba grčkih i latinskih formula u Prvoj Petrovoj poslanici* kroz koju želim pružiti bliži pogled na helenistički jezik i literaturu koja nije toliko zastupljena u lektiri. U prvom dijelu rada ću reći nešto općenito o poslanici kao književnoj vrsti, zatim ću se osvrnuti na pitanje autorstva i datacije *Petrove poslanice* te na kraju obraditi posebnosti grčkog jezika u *Petrovoj poslanici*. Premda postoji sumnja u Petrovo autorstvo, u svom radu ću zastupati mišljenje većine da je on autor *I Pt* te ću ukratko iznijeti njegov životopis. Ujedno ću se dotaknuti i povezanosti s Pavlovom tradicijom budući da je većina novozavjetnih poslanica povezana s Pavlom. Kako bismo bolje razumjeli jezik i izražavanje u prvoj *Petrovoj poslanici*, reći ću nešto o novozavjetnom grčkom jeziku i helenističkoj koine, koja se dugo proučavala kao jezik *Biblije*. Naime, *Stari je zavjet* za vrijeme vladavine Ptolemejevića preveden na tu varijantu grčkog jezika, a *Novi zavjet* je na njoj izvorno napisan. U drugom dijelu rada ću se pozabaviti biblijskim latinskim jezikom, obraditi najvažnije pojmove poput *Vulgate* i *Neo-Vulgate* te istaknuti najvažnije sintaktičke osobitosti biblijskog latinskog jezika. No, prije nego krenem u srž rada, navela bih neke opće karakteristike poslanice kao književne vrste.

1.1 Karakteristike poslanice

Prema Brownu (Brown 1997: 402-404), poslanica je rasprava u obliku pisma, upućena širokom krugu čitalaca ili jednostavno bilo kojem čitaocu, za razliku od pisma koje je nastalo u posebnoj zgodi, napisano određenoj osobi ili grupi osoba. Općenito su uočljiva četiri dijela koja možemo naći u većini novozavjetnih poslanica: 1) naslovna formula, 2) zahvala, 3) središnji dio ili poruka te 4) zaključna formula.

Naslovna formula (*Praescriptio*) sastojala se od tri temeljna elementa. Prvi element je pošiljatelj (*Superscriptio*): to je pisac koji navodi svoje ime, ponekad ga i povezuje sa svojom službom da bi ukazao na autoritet. Drugi element su naslovnici ili primatelji (*Adscriptio*) koji su kod većine novozavjetnih poslanica bile zajednice u određenim krajevima; te treći element, pozdrav (*Salutatio*), koji se proširivao sjećanjem ili željom za zdravljem.

Drugi dio novozavjetnih poslanica je zahvala u kojoj pošiljatelj izražava zahvalu bogovima zbog konkretnog razloga, a ponekad se nalazi i prošnja da takva Božja briga ostane i nadalje.

Središnji dio ili poruka definira se kao ono što dolazi između naslovne formule i zaključne formule, a sastoji se od uvoda, u kojem se iznosi povod pisanja poslanice te zaključka kojim pisac potkrepljuje ili sažima ono što je bilo napisano u središnjem dijelu. Zaključna formula je završni dio poslanice koji karakteriziraju dva uobičajena izraza, a to su želja za dobrim zdravljem i oproštaj (*erroso*). Nakon što sam navela karakteristike poslanice općenito, dotaknut ću se sadržaja i strukture *prve Petrove poslanice* i potom istražiti pitanje autorstva.

Prva Petrova poslanica sastoji se od pet poglavlja. Započinje kratkim uvodom, odnosno pozdravom putnicima u iseljeništvu (1,1-2). U poslanici nalazimo prastare liturgijske formule i hvalospjeve, poput četiri hvalospjeva Kristu: 1,3-9; 1,18-21; 2,22-25; 3,18-22. Prvi hvalospjev daje sljedeće opomene: Stavite svoju nadu u milost (r13), svetost (r14), ljubite jedan drugoga (r22). Drugi hvalospjev Kristu veliča otkupiteljsko djelo Božje po Kristu, dok su u trećem hvalospjevu opisane patnje sluge Jahvina u kojem su kršćani vidjeli prorečenu otkupiteljsku smrt Kristovu (2,22-25). Četvrti hvalospjev Kristu (3,18-22) daje primjer Kristove smrti i pobjede. Poslanica završava zaključkom i blagoslovom (5,12-14).

Prva Petrova poslanica možda kao nijedan drugi spis *Novoga zavjeta*, uvodi u teologiju i terminologiju prve Crkve:

1. Bog je Otac (1,2.17), svemogući (5,6), stvoritelj (4,19), početnik spasenja (5,10).

2. Isus Krist jest Gospodin (1,13; 2,13; 3,15), Sin Božji (1,3), koji je umro na križu za naše otkupljenje (3,18; 2,21-25), uskrsnuo od mrtvih (3,21; 1,3), sjedi o desnoj Očevoj (3,22) i opet će doći suditi žive i mrtve (4,5).

3. Duh Sveti nekoć je pokretao proroke da svjedoče za Krista (1,11), a sada „počiva“ u vjernicima (4,14), da ih posveti (1,2) i ohrabri (4,14).

4. Crkva je duhovna zgrada koju kao živo kamenje izgrađuju vjernici (2,5): oni sačinjavaju sveopće bratstvo (5,9; 1,22; 2,17; 3,8).

Struktura *I Pt*:

Naslov i pozdrav (1,1-2)

Životna nada (1,3-12)

Poziv na svetost. Budnost (1,13-21)

Ljubav (1,22-25)

Jednostavnost (2,1-3)

Novo svećenstvo (2,4-10)

Kršćani kao sluge Božje: Među poganima (2,11-12)

Prema vlastima (2,13-17)

Prema naopakim gospodarima (2,18-20)

Primjer Krista Patnika (2,21-25)

U braku (3,1-7)

Prema subraći (3,8-17)

Kristov primjer(3,18-4,6)

Svršetak je blizu (4,7-11)

Sažetak poslanice (4,12-19)

Pastiri i vjernici (5,1-11)

Želje i pozdrav (5,12-14)

1.2 Autorstvo

U naslovnom retku tvrdi se da je Poslanica djelo apostola Petra, a glavni argument koji to potkrepljuje je poznavanje Isusovih riječi koje se navode u djelu. Postoji nekoliko argumenata protiv autentičnosti. Karen H. Jobes (Jobes 2003: 260-261) kaže da iznimno kvalitetan grčki jezik, izrazito bogati rječnik te citati *Starog zavjeta iz LXX* ne idu u prilog tvrdnji da je galilejski ribar napisao *I Pt*. Međutim, ako *I Pt* (5,12) ukazuje na mogućnost da je Silvan (Sila) bio pisar tj. tajnik koji je dobro znao grčki, on je mogao uokviriti Petrove ideje. Kao drugi argument navodi se ovisnost *I Pt* o pavlovskim spisima, što ne odgovara povijesnim odnosima između njih dvojice. Veza s Pavlom može se objasniti mjestom pisanja spisa, jer su obojica bili u Rimu 60-tih godina, te pomoću zajedničkih suposiljatelja (Silvan i Marko). Treći argument kaže da požar koji se spominje u tekstu te iskustvo patnje koju podnose subraća po svijetu ukazuju na carski progon, a nijedan se takav nije dogodio za Petrova života. Četvrti argument kaže da pisac sam sebe naziva Petrom, a ne Šimunom Petrom pri čemu naglašava svoj autoritet. Nadalje, Karen H. Jobes (Jobes 2003: 253) kaže da je autor ove poslanice netko čiji prvi jezik nije bio grčki, a do tog je zaključka došla istražujući lingvistički utjecaj semitskoga na grčki jezik *I Pt*. S druge strane, Paul J. Achtemeier (Achtemeier 1996: 7) kaže da autor vjerojatno nije apostol Petar jer je uočio odsutnost utjecaja hebrejskog ili aramejskog jezika te zbog široke uporabe *Septuaginte* u poslanici, što on smatra nemogućim za autora iz Palestine.

Iz svega navedenog vidimo da postoje različita mišljenja o autorstvu, ali ja ću se prikloniti mišljenju većine autora.¹ Petra ću smatrati autorom poslanice te ću napisati nešto o njegovu životu.

¹ Schlatter 1999: 356; Gundry 1966: 349; Clowney 1988: 21; Congar 1962: 175; Cranfield 1958: 10; Dalton 1974: 265.

1.3 Život Svetog Petra

Sveti Petar, Šimun (aramejski *Kefa*, grč. *Πέτρος*, Pétros, lat. *Petrus*: stijena) bio je jedan od dvanaest apostola, rimski biskup i prvi papa. Rođen je u Betsaidi u Galileji; godina rođenja nije poznata, a umro u Rimu, između 64. i 67. godine. Tomić (Tomić 1994: 20-50) navodi da je Šimun, sin Jonin, ribar s Genezaretskoga jezera, bio oženjen i živio u Kafarnaumu. Bio je učenik sv. Ivana Krstitelja zajedno s bratom Andrijom, a nakon Isusova krštenja u Jordanu pridružio se Isusovim učenicima. Prvi je od 12 apostola kojega je Isus nazvao Kefa (Stijena) zbog njegove nepokolebljive vjere. Petar se spominje kao vodeća ličnost u evanđeljima i u *Djelima apostolskim*, poslije je propovijedao u Judeji, utemeljio mnoge ranokršćanske zajednice, predsjedao Apostolskom saboru u Jeruzalemu.

U nekoliko izvora sam pronašla da ga je Crkva u Antiohiji proglasila svojim prvim biskupom i zaštitnikom Antiohijskog patrijarhata.² Kasnije je postao rimski biskup i prvi papa. Autor je dviju novozavjetnih katoličkih poslanica (*Petrove poslanice*), a pripisivali su mu se i mnogobrojni apokrifi. Umro je u Rimu mučeničkom smrću, pribijen na križ, oko 64. godine za vrijeme cara Nerona. Petar nije htio da ga na križ prikiju kao Isusa jer se smatrao nedostojnim umrijeti kao njegov Učitelj, nego je zamolio svoje mučitelje da okrenu križ naopako. Zbog toga u ikonografiji postoji tzv. Petrov križ ili *crux inversa* (naopako okrenut križ). U katoličkom kalendaru se Sveti Petar štuje skupa sa sv. Pavlom, a njihov se blagdan slavi 29. lipnja.

Nakon što sam ukratko iznijela životopis Svetog Petra, dotaknut ću se datacije i mjesta u kojem je poslanica pisana.

² Sveti Petar. Hrvatska enciklopedija; Barrow 1687: 98; Hengel 2010: 50; Butler 1821: 201.

1.4 Datacija i mjesto pisanja

Iako završni pozdrav u 5,13 govori o suizabranici u Babilonu, mnogi se slažu da je poslanica napisana u Rimu, a upućena je kršćanima u Pontu, Galaciji, Kapadociji, Aziji i Bitiniji, odnosno krajevima u sjevernoj Maloj Aziji koje su vjerojatno evangelizirali misionari iz Jeruzalema. Prema Brownu (Brown 1997: 727) poslanica se datira u period između 60. i 63. godine, ako ju je Petar napisao. Ako je pak poslanica pseudonimna, tako da ju je napisao neki učenik, raspon bi bio između 70. i 90. godine. Međutim, pastoralna briga koju je Rim pokazivao za Malu Aziju bila bi mnogo razumljivija nakon 70. godine, a isto tako i uporaba riječi Babilon za Rim ima veći smisao nakon 70. godine kada su Rimljani razorili drugi jeruzalemski Hram. Oslanjajući se na ove argumente, mnogi bibličari danas zaključuju da je vrijeme pisanja bilo između 70. i 90. godine.

Nakon što sam navela mjesto i vrijeme pisanja poslanice, u središnjem dijelu osvrnut ću se na jezik *1 Pt* no prije toga dotaknut ću se veza s Pavlovom tradicijom budući da je većina novozavjetnih poslanica povezana s Pavlom, pa tako i *Petrova poslanica*.

1.5 Veza s Pavlovom tradicijom

Helmut Koester³ bavi se Petrovom poslanicom povezano s Pavlovom baštinom te transformacijom pavlovske teologije u crkveni nauk. Sličnost između *1 Pt* i pavlovske tradicije možemo promatrati s dva aspekta: sličnosti oblika i sličnosti izraza.

Uvodna i zaključna formula *1 Pt* podsjećaju na formule koje nalazimo u Pavlovim poslanicama. Pavao u svojoj poslanici Rimljanima koristi uvodnu formulu: ΠΑΥΛΟΣ δούλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος. Petar koristi sličnu formulu: Πέτρος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ipak, neki slični elementi u *1 Pt* mogu predstavljati oblik uobičajenog kršćanskog pisma i ne potjecati iz direktnog poznavanja pavlovskih poslanica.

Što se tiče sličnosti izraza i misli, Koester (Koester 1995: 266-310) navodi ove primjere riječi i fraza u *1 Pt*: u Kristu ἐν Χριστῷ (3,16; 5,10.14), sloboda τὴν ἐλευθερίαν (2,16), karizme s primjerima χάρισμα (4,10-11), Kristove patnje Χριστὸν παθήματα (1,11; 4,13; 5,1), pravednost τῆ δικαιοσύνη (2,24; 3,14). Nadalje, u nekim slučajevima rečenica može biti izrazito pavlovska, kako kaže Koester, npr. izraz u Kristu se pojavljuje 164 puta, a karizma 15 puta u pavlovskim spisima te ni na kojem drugom mjestu u *Novom zavjetu* osim u *1 Pt*. Također, Silvan i Marko, koje Petar spominje u svojoj poslanici (5,12.13), bili su s Pavlom te su mogli biti kanalima Pavlova utjecaja na Petra. Oba su predstavljala dvije različite struje kršćanskoga misionarskog djelovanja, a *1* i *2 Pt* možemo smatrati petrovskom zbirkom koja se razlikuje od mnogo veće pavlovske zbirke.

³ U monografiji *Introduction to the New Testament*, Vol. 2: History and Literature of Early Christianity.

1.6 Helenistička koine

Kad kažemo jezik Svetog pisma, mislimo na govorni jezik iz vremena nastanka prve Crkve i prve kršćanske literature, odnosno na helenističku koine čiji smo naziv naslijedili od aleksandrijskih gramatičara. Termin označava grčki jezik nastao na temelju atičkog dijalekta koji je prerastao u *ἡ κοινή διάλεκτος*, zajednički dijalekt, tj. panhelenski jezik helenističkog razdoblja. Jezik se koristio u svim krajevima u kojima su vladali vladari Makedonije, kao jezik trgovine i jezik svakodnevne javne komunikacije. Razvijao se kao i svi govorni jezici, a stanovništvo kojemu nije bio materinski je unijelo promjene na svim jezičnim razinama: fonetsko-fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičko-semantičkoj.

Izvori za poznavanje koine su književni tekstovi Polibija, Diodora Sicilskog, Epikteta te Haritona, grčki prijevod *Septuaginte* s hebrejskog (iz 3.st. pr. Kr., iz Aleksandrije), *Novi zavjet* te privatna pisma i dokumenti sačuvani na papirusima u Egiptu. Sada ću se dotaknuti glavnih fonoloških, morfoloških, sintaktičkih i leksičkih obilježja helenističkog grčkog.

1.6.1 Glavna fonološka, morfološka i sintaktička obilježja helenističkog grčkog

Samoglasnički i suglasnički sistem se restrukturiraju, nastaju novi prozodijski oblici. Grafemi ostaju isti, ali fonemi se mijenjaju. Događala su se tri tipa fonoloških promjena u grčkom jeziku: defonologizacija,⁴ fonologizacija⁵ i refonologizacija.⁶ Vokali su podijeljeni na pet kratkih (*a, e, i, o, v*) i sedam dugih (*a, η, ε, ι, ω, ου, υ*), no do kraja 2. st. sistem se pojednostavlja. Kratki vokali se ne mijenjaju, a diftonzi *ει* i *ου* se monoftongiziraju te se počinju brkati o i *ω* u pisanju. Što se tiče konsonantizma, nema promjena kod bezvučnih okluziva (p, t, k), osim iza nazala gdje se ozvučuju, pojednostavljaju se dvostruki konsonanti te dolazi do psiloze.⁷

U morfologiji postoji mnogo noviteta: jonski imenički oblik na *-ρης* ima prednost pred atičkim oblikom na *-ρας*; posvojni pridjev, za koji je klasični grčki koristio naglašeni oblik posvojnog genitiva osobne zamjenice u velikoj je mjeri nestao u koine, a zamijenjen je osobnom zamjenicom u genitivu (*ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ* umjesto *ἡμετέρου*); komparacija pridjeva se pojednostavljuje pa prevladavaju pravilni oblici prema pozitivu (*ἀγαθός - ἀγαθότερος - ἀγαθώτατος*). Često se koristi komparativ umjesto superlativa, a kad se koristi superlativ onda je sa smislom elativa. U glagolskom se sustavu gubi dual i prepušta mjesto pluralu, gubi se razlika između medija i pasiva, ostaje samo pasiv, futur se povlači, a dijelom zamjenjuje konjuktivom aorista, dok futur II. gotovo nestaje iz uporabe.

Što se tiče sintakse, koine ima kraće rečenice. Manje je hipotakse, a prevladava parataksa, čime je i veznik *καί* dobio mnoga nova značenja. Povećana je uporaba prijedloga pa tako u *Novom zavjetu* dativ sve češće ima prijedlog gdje nije potreban (*ἐν ᾧ ἀγαλλιᾶσθε*), s vremenom se *ἐν* + dativ zamjenjuje s *εἰς* + akuzativ. Što se tiče pogodbenih rečenica, realne i iterativne u prošlosti su potpuno nestale iz uporabe. Nadalje, koine nema objektnih rečenica *ὅπως* s indikativom futura, dok infinitiv dobiva mnoga značenja u rečenici.⁸

⁴ Gubljenje fonema zbog stapanja ili nestajanja.

⁵ Nastajanje novih fonema.

⁶ Promjena u distinktivnim obilježjima.

⁷ Gubitak oštrog haka.

⁸ Infinitiv u službi imperativa; infinitiv svrhe.

1.6.2 Leksik helenističkog grčkog

Vokabular helenističkog grčkog širi se posuđivanjem i tvorbom novih riječi. Neki tvorbeni sufiksi postaju iznimno produktivni: *nomina agentis* (-της, -εύς, -εύτες, -άριος), apstraktne imenice izvedene od glagola (-σις, -σία, -μός), umanjenice (-ιον, -ίδιον, -άριον), imenice koje znače mjesto (-εών, -τήριον) i sredstvo (-άριον, -τρον). Na leksik helenističkog grčkog mnogo je utjecao latinski jezik. Riječi su se tvorile pomoću grčkog korijena i latinskog sufiksa te latinskog korijena i grčkog sufiksa. Tvorbe su prihvaćene kao normalne u govornom jeziku, dok ih književni izbjegava. Vokabular je prepun posuđenica. Glavni njihov izvor je latinski jezik i uglavnom su to imenice ili pridjevi, pri čemu se zamjenjuju muški i ženski rod deminutivima srednjeg roda. Drugi izvori su egipatski jezik, semitski jezici, perzijski i keltski.

Brojne promjene su se dogodile u razvoju grčkog od prvih zapisa preko klasičnog do helenističkog, dakako postupno, i nemoguće ih je sve navesti, no u ovom sam poglavlju pokušala izdvojiti najveće. Nakon navedenih obilježja helenističkog grčkog prijeći ću na jezik *Novog zavjeta* budući da je *1 Pt* pisana novozavjetnim grčkim.

1.6.3 Jezik Novog zavjeta

Tek je Erazmo Roterdamski sa svojim kritičkim izdanjem *Novog zavjeta*⁹ u 16. st. probudio zanimanje za jezik *Svetog pisma*, dok su reformacija i protestantizam dali novi pogled na novozavjetni grčki. U 17. st. su se pojavili puristi i hebraisti, dvije struje koje su se bavile istraživanjem tog jezika. Puristi su pisce *Novog zavjeta* držali onima koji su pisali točnim ili barem elegantnim grčkim, dok su hebraisti pronalazili u svemu utjecaj hebrejskog jezika. S vremenom su shvatili da ga treba proučavati budući da je u vezi s grčkim poganskim jezikom. Adolf Deissmann, heidelberški teolog,¹⁰ u 19. st. je svojim istraživanjima potvrdio biblijsku povezanost s profanim grčkim istog razdoblja te da su semitizmi očekivani element helenističke koine. Ujedno je potaknuo daljnja istraživanja jezika *Biblije* i rane crkvene književnosti, čijim je rezultatima potvrđeno da je biblijski grčki bio dio helenističkoga jezičnoga i književnog kruga.

Budući da je *Septuaginta* prevedena s hebrejskog, u njezinom je prijevodu logičan velik broj semitizama. Autori *Novog zavjeta* čitali su i proučavali *Septuagintu* pa je stoga jasno zašto i u njihovu jeziku nalazimo mnoštvo semitizama. Iako su se koristili *Septuagintom*, ona je pisana riječ (od 3. do 1. st. pr. Kr), a jezik *Novog zavjeta* je govorni jezik 1. st. koji nastaje pod perom novozavjetnih pisaca, stoga postoje razlike između jezika *Starog* i *Novog zavjeta* koje su više stilističke nego lingvističke prirode.

Kao što sam prethodno spomenula, novozavjetni grčki je pun semitizama koji potječu iz *LXX* i iz aramejskog, no što je autor obrazovaniji, manji je utjecaj aramejskog. Podudarnosti između rjeđih pojava u grčkom jeziku i semitskog utjecaja: *ἐν* + dativ (u instrumentalnom značenju), *καὶ ἰδοῦ, αἰῶνες, οὐρανοί*. Prijedlog *ἐν* + dativ se u grčkom jeziku koristi za izricanje ne-vremenskih pojmova (*ἐν πολέμῳ*). Utjecaj latinskog vidljiv je u posuđenicama, sufiksima te prevedenicama. Latinski sufiksi u *NZ* se javljaju samo kod imena, naročito etnika: *Ἡρωδιανοί, Χριστιανός, πλοῖον Ἀλεξανδρίνον*... Administrativni termini – kalkovi¹¹ ili nova značenja koja pronalazimo u *Novom zavjetu* su: *χιλίρχος* - *tribunus militum*, *στρατηγοί* - *duoviri coloniae*, *ἡγεμών, ἡγεμονεύω, ἐπίτροπος* - *procurator*, *ἔπαρχος* - *praefectus*, *προστάτις* - *patrona*, *συμβούλιον* - *consilium*. Pod utjecajem latinskog *biennium, triennium* u grčkom se pojavljuju riječi *διετία* i *τριετία*. Rijetko se prevode cijeli izrazi: *δός ἐργασίαν* - *da operam*, *τὸ ἰκανὸν ποιεῖν* - *satisfacere*, *συμβούλιον λαμβάνειν* - *consilium capere*.

⁹ *New Testament in Greek*, tiskao ga Johann Froben iz Basela.

¹⁰ Deissmann 1895 i Deissmann 1897.

¹¹ Kalk (franc. calque) riječ ili izraz stvoren doslovnim (ropskim) prijevodom sa stranoga jezika koji zadržava gramatičke posebnosti jezika izvornika.

Neke osobitosti u pisanju: u 1. deklinaciji imenice na *-ρα* i *-υια* analogijom dobivaju u genitivu i dativu singulara nastavke *-ης*, *-η* (*σπείρης*, *συνειδυίης*), u 3. deklinaciji je akuzativ singulara na *-αν* umjesto *-α*, dok u akuzativu plurala nastaje zbrka jer se koristi *-ας* i istovremeno *-ες* pod utjecajem sjeverozapadnih dijalekata. U jeziku *Novoga zavjeta* prisutna je metaplazma:¹² *ὁ δειπνος / τὸ δειπνον*, *ὁ ζυγός / τὸ ζυγόν*, *δεσμός / pl. δεσμοί* ili *δεσμά*. Od stranih riječi možemo spomenuti semitska imena koja se u NZ greciziraju ako označavaju suvremenike (*Δανιήλου*), osim kad se o njima govori formalno. Isto ime može se pojaviti u heleniziranom i neheleniziranom obliku, ovisno o tome kojem povijesnom razdoblju pripada osoba o kojoj se govori (*Ἰάκωβος*, *Ἰησοῦς*).

Toponimi se češće prilagođavaju grčkom npr. *Τύρος*, *Δαμασκός*, *Ἰορδάνης*, *Ἱεροσόλυμα*. Imena na *-a* mogu biti *indeclinabilia*, ali ne moraju (*Μαρία*, *Σινᾶ*). Opće imenice koje su *indeclinabilia* uglavnom su posuđenice (na primjer, *τὸ πάσχα*, *τοῦ πάσχα*, *τὸ μάννα*, *τοῦ μάννα*).

Što se tiče komparacije pridjeva, nestaje superlativ, a komparativ ne označava više samo kontrast između dvije jedinice, nego između jedinice i cjeline. Rijetki superlativi u NZ imaju elativno značenje (*ἀκριβέστατος*, *ἀγιώτατος*, *μέγιστος*). Još jedno obilježje jezika *Novog zavjeta* je da povratna zamjenica ima za množinu samo jedan oblik, *ἐαυτῶν*, a od pokaznih se zamjenica gubi *ὅδε*, očuvana samo u izrazu *τάδε λέγει* i oblicima *τάδε*, *τῆδε*, *τήνδε*.

Prema Blassu i Debrunneru (Blass Debrunner 1961: 25-220) navela sam najvažnije karakteristike novozavjetnog grčkog koje će nam pomoći u boljem razumijevanju i lingvističkom proučavanju *Prve Petrove poslanice*, što je i cilj ovog rada.

¹² Metaplazma je mijenjanje oblika jedne riječi (naročito: slučaj kad se pojedini padeži izvode iz druge osnove, a ne nominativne).

1.7 Jezik Prve Petrove poslanice

Prema Stibbsu (Stibbs 1978: 18) jezik poslanice je formalno dobar, dotjeran i otmjen. U poslanici postoji mnogo starozavjetnih navoda i aluzija koji dolaze iz *Septuaginte*. Prema tome možemo zaključiti da je taj prijevod bio dobro poznat piscu *I Pt*. Budući da je Petar bio galilejski ribar, koji je govorio aramejskim jezikom s jasnim sjevernjačkim naglaskom te je u *Djelima apostolskim* (4,13) opisan kao nepismen i neuk, postavlja se pitanje može li on biti tvorac tako instančane ravnoteže fraza i vještog izbora riječi. A. H. McNeile kaže (McNeile, prema Stibbs 2005: 18) da se na ovo pitanje ne može sa sigurnošću odgovoriti. No ne treba zamišljati da je Galilejac koji ne zna grčki bio ograničen na poslove oko ribarnice budući da se u to vrijeme u cijeloj Palestini grčki mogao razumjeti a, gdje je to bilo nužno, i govoriti kao drugi jezik. Isto tako, neki¹³ naglašavaju govornički, prefinjeni stil autorova grčkog, dok su pak semitski izrazi zamjetljivi jednako kao i klasični oblici grčkog jezika u *Prvoj Petrovoj poslanici*.

Kad govorimo o poznavanju jezika, sintaksa je samo jedan pokazatelj jezične stručnosti pisca te kvantitativna analiza ne bi smjela završiti na tome, kako kaže Karen H. Jobes (Jobes 2003: 163). Nadalje, sintaktička analiza je korisna jer nam pokazuje ima li u grčkom jeziku *I Pt* dokaza semitske interferencije koja je u skladu s onim što bi se moglo očekivati od dvojezičnog autora, čiji je materinski jezik bio aramejski. Iz retoričkih elemenata u *I Pt* može se zaključiti da je autor imao neki stupanj formalnog obrazovanja, ako ne čak i napredno obrazovanje iz filozofije ili retorike. Doista, tekst *I Pt* sadrži neke retoričke elemente i ukrase. Achtemeier (Achtemeier 1959: 3), prema Karen H. Jobes (Jobes 2003: 254), ističe niz riječi sa sličnim zvukovima, mnoštvo sinonima (*ἀμνοῦ* i *λίθου* ζῶντα sinonimi za Krista), upotrebu anafore (*ὁς ἀμαρτίαν, ὁς λοιδορούμενος*), antitetički i sintetički paralelizam, ritmičku strukturu, učestalu upotrebu participa (*ὄν οὐκ ἰδόντες ἀγαπᾶτε, εἰς ὃν ἄρτι μὴ ὀρώντες, πιστεύοντες δὲ ἀγαλλιᾶσθε χαρᾷ ἀνεκκλήτῳ καὶ δεδοξασμένῳ*) i relativnih klauzula.

Raymond Martin je formulirao metodu sintaktičke kritike u svom djelu *Syntactical Evidence of Semitic Sources in Greek Documents* (Martin 1974). On je istaknuo sedamnaest sintaktičkih kriterija za koje je vjerovao da pokazuju semitski utjecaj na grčki jezik. Kriterij od 1 do 8 govore o učestalosti pojavljivanja osam prijedloga s obzirom na prijedlog *ἐν*: *διά* s genitivom, *διά* u svim svojim pojavama, *εἰς*, *κατά* s akuzativom, *κατά* u svim svojim pojavama, *περί*, *πρός* s dativom i *ὑπό* s genitivom. Kriterij 9 odnosi se na veznik *καὶ* i na formiranje neovisne rečenice s obzirom na *δέ*. Kriterij 10 govori o postotku odvojenosti članova od imenica, dok 11. kriterij govori o učestalosti

¹³ B. Campbell 1998; Thurén 1990; Thurén 1995; Tite 1997.

pojavljivanja zavisnih genitiva prije riječi o kojoj ovise. O pojavljivanju zavisnih genitiva osobnih zamjenica govori kriterij 12. Kriterij 13 govori o pojavi genitiva osobnih zamjenica ovisnih o imenicama koje nemaju član. Kriterij 14 govori o pojavi atributivnih pridjeva ispred riječi koju kvalificiraju, dok 15. kriterij govori o učestalosti uporabe atributivnih pridjeva. Kriterij 16 odnosi se na pojavu adverbijalnih participa. Zadnji, 17. kriterij odnosi se na upotrebu dativa bez prijedloga. Martinova metoda je kritizirana tvrdnjom da se elementi, koje on identificira kao pokazatelje semitskog utjecaja, javljaju u grčkom jeziku koji pišu izvorni govornici. No kritika pogrešno shvaća pojam lingvističke interferencije koja traži elemente sintakse u drugom jeziku koji se podudaraju s elementima prvog piščeva jezika, ali se javljaju s većom učestalošću u govoru ili tekstu, nego bi se očekivalo od izvornih govornika.

Karen H. Jobes razvila je svoju metodologiju na temelju Martinovih kriterija, a kojom se može vidjeti kako se sintaksa danog grčkog teksta uspoređuje s drugima duž ljestvice. Na jednoj se strani ljestvice nalazi grčki jezik izvornih govornika, a na drugoj se nalazi strani grčki preveden iz semitskog izvora. U svom istraživanju Jobes kaže da se samo četrnaest od sedamnaest sintaktičkih kriterija javljalo dovoljno često da bi se mogli uključiti u sintaktički Petrov profil.¹⁴ Nadalje, od četrnaest relevantnih kriterija za *I Pt* devet ih prikazuje semitski utjecaj (3, 4, 5, 6, 8, 12, 13, 14 i 17). Kriteriji 3, 4, 5, 6 i 8 pokazuju da je na upotrebu prijedloga u *I Pt* utjecala semitska sintaksa. Jedan prijedlog predstavljao je nekoliko odnosa koji su izraženi različitim grčkim prijedlozima. Jaki pokazatelj semitskog utjecaja je prijedlog *év*. Budući da su prijedlozi najteži element za svladavanje novog jezika, to je jedan pokazatelj da sintaksa *I Pt* odražava autora čiji materinski jezik nije grčki.

Kriterij 12 i 13 se pojavljuju u *I Pt*, što također pokazuje semitski utjecaj, a isto tako i kriterij 14, odnosno položaj atributivnih pridjeva. U hebrejskom i aramejskom jeziku općenito atributivni pridjev slijedi riječ koju kvalificira te grčki prevoditelj obično zadržava taj redoslijed riječi. Atributivni pridjevi u *I Pt* češće prethode riječi koju označavaju (22x) nego što je slijede (16x).¹⁵ Nadalje, semitska je interferencija naznačena uporabom prijedloga, upotrebom genitiva osobne zamjenice (*ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*), položajem atributivnih pridjeva i upotrebom dativa s prijedlogom *év* (*év δυνάμει θεοῦ*). Jedna od značajki *I Pt* je široka upotreba citata iz *Septuaginte* koja isto pokazuje semitski utjecaj na Petrov jezik i izražavanje.

Na kraju možemo zaključiti, iz svega navedenog, da opseg semitskog utjecaja na sintaksu *I Pt* ukazuje na autora čiji prvi jezik nije bio grčki i koji je dobro poznao *Septuagintu*.

¹⁴ Kriteriji 1, 2, i 7 bili su isključeni.

¹⁵ τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα; λίθον ἐκλεκτὸν.

Nakon kratkog pregleda grčke jezične situacije koja je važna za razumijevanje same teme mog rada, osvrnut ću se na latinsku komponentu, budući da je moj rad interdisciplinaran. Najprije ću reći ono najvažnije o *Vulgati* te o jeziku i značajkama *Neo-Vulgate*, a zatim ću krenuti s usporedbom grčkih i latinskih formula u *Prvoj Petrovoj poslanici*.

2. VULGATA

Vulgata je latinski prijevod *Biblije*, koji je potkraj 4. st. na poticaj pape Damasa I. izradio sv. Jeronim. Na pučki latinski preveo je *Stari zavjet* s hebrejskoga i aramejskoga jezika, a *Novi zavjet* na temelju grčkog izvornika. Jeronimov je prijevod zamijenio ranije latinske prijevode. Kako navodi Tomić (Tomić 1981: 129), prvi prijevodi se pojavljuju u 2. st., a u 3. st. nastaje prijevod cijelog *Svetog pisma* koji je nazvan *Itala* prema neispravnom tumačenju jednog mjesta sv. Augustina. Tekstualna kritika je utvrdila da se radi o više prijevoda od kojih je najmanje jedan nastao u Africi, drugi u Francuskoj, Italiji ili Dalmaciji. Stoga kritika teksta razlikuje afričku i europsku familiju.¹⁶

Prijevod je nastao na temelju *Septuaginte*, u pučkom latinskom jeziku čuva pisanje i izgovor suvremenog živog latinskog jezika. Jeronimov prijevod je ostao za sva vremena uzornim prijevodom. Jeronim je nastojao raditi po principu *non verba sed sensum*. To je postigao jasnoćom misli, poštivanjem leksičke, morfološke te sintaktičke različitosti izvornog i latinskog jezika. Izbjegava parataksu, semitsku razvučenost i suvišna ponavljanja. Prijevod sv. Jeronima se sam nametao ljepotom izričaja i stila, a od 650. godine je općenito prihvaćen u svim crkvama na Zapadu. Tako je stvorena Biblija zapadne Crkve koja će se od 16. stoljeća nazivati *Vulgata*. Tridentiski sabor (1546) odredio je prema *Vulgati* kanon *Svetoga pisma*.

Vulgata je tiskana u mnogim izdanjima i podloga je većini prijevoda *Biblije*. Prva tiskana knjiga bila je *Vulgata* iz 1452., a kasnije se osjetila potreba da se izda njeno ispravljeno izdanje. Pio IV.¹⁷ 1561. imenuje Komisiju za kritičko izdanje *Vulgate*. Siksto V.¹⁸ dobio je pripravljeno kritičko izdanje, no Papa nije bio zadovoljan radom Komisije pa je zbog toga vratio u tekst stara uobičajena čitanja te godine 1590. iz tiska izlazi *Biblia Sixtina*. Iste godine je umro Papa, a nasljednik Grgur XIV.¹⁹ imenuje novu Komisiju. Kasnije je Klement VIII.²⁰ dobio novo priređeno kritičko izdanje te ga predao u tisak 1592. pod istim naslovom, nakon što je povukao Sikstino izdanje. To izdanje, *Sixto-Clementina*, bilo je službeno izdanje sve do izdanja *Neo-Vulgate* za zapadnu Crkvu, no kritički stručnjaci nisu bili zadovoljni njim. Pio X.²¹ je 1907. osnovao Komisiju za kritičko izdanje

¹⁶ Tomić 1981: 129.

¹⁷ Pio IV., rođen kao Giovanni Angelo Medici, papa od 25. prosinca 1559. do 9. prosinca 1565. godine.

¹⁸ Papa Siksto V., pravim imenom Felice Peretti di Montalto, bio je papa od 1585. do 1590. godine.

¹⁹ Grgur XIV., rođen kao Niccolò Sfondrati, 229. nasljednik apostola Petra, papa od 5. prosinca 1590. do smrti 16. listopada 1591. godine.

²⁰ Klement VIII., rođen kao Ippolito Aldobrandini, 231. nasljednik apostola Petra, papa od 30. siječnja 1592. do smrti 1605. godine.

²¹ Pio X., rođen kao Giuseppe Melchiorre Sarto, 257. nasljednik apostola Petra, papa od 4. kolovoza 1903. do smrti 1914.

izvornog Jeronimovog prijevoda, a posao je povjerio benediktincima u Rimu. Pio XI.²² je 1933. utemeljio opatiju sv. Jeronima u Rimu da bi priredila *editio emendatissima*²³ *Vulgate*, čije je izdanje poslužilo kao temelj priređivačima *Neo-Vulgate*.

²² Pio XI., rođen kao Ambrogio Damiano Achille Ratti, 259. nasljednik apostola Petra, papa od 6. veljače 1922. do smrti 1939.

²³ Tomić 1981: 130.

2.1 Nova Vulgata

Apostolskom konstitucijom *Scripturarum thesaurus* Ivana Pavla II. je 25. travnja 1979. ugledala svjetlo dana *Nova Vulgata* ili *Neo-Vulgata*. Naslov je glasio:

Nova Vulgata

BIBLIORUM SACRORUM

Editio

Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II ratione habita

Iussu Pauli PP. VI recognita

Auctoritate Ioannis Pauli PP. II Promulgata

Iz podnaslova vidimo da je to bila odluka II. vatikanskog sabora, da je djelo ostvareno nastojanjem Pavla VI., a dovršeno i objavljeno za vrijeme pape Ivana Pavla II.

Celestin Tomić kaže da su profesori pod predsjedanjem P. Augustina Bea priredili novi prijevod psalama i kantika (*Liber Psalmorum cum Canticis Breviarii Romani*), koji je 1945. g. odobrio i promulgirao Pio XII. (motu proprio *In cotidianis precibus*).²⁴ Izdanje je bilo lagano, jasno i klasično, no većina je nerado prihvatila novi prijevod koji se udaljavao od biblijskog i crkvenog latinskog jezika. Zbog toga je II. vatikanski sabor preporučio da se priredi izdanje Psaltira koji će ostati vjeran starom *Vulgatinom* prijevodu. Tako je 1964. stvorena međunarodna Komisija za reviziju Psaltira. Nakon toga Pavao VI.²⁵ utemeljuje Papinsku komisiju za *Neo-Vulgatu* 30. prosinca 1965., a u njenom je sastavu bilo četrnaest stručnjaka i pedeset savjetnika. Predsjednik komisije bio je kardinal Augustin Bea sve do smrti 1968., a nakon njega mons. P. Rossano. *Liber Psalmorum* je bio prvi plod rada Komisije, slijedio je od 1970. do 1971. *Novi zavjet* u tri sveska. Komisija je obnovljena 3. srpnja 1971., a predsjedao joj je mons. Eduard Schick, biskup iz Fulde. Tada je završen i izdan u četiri sveska cijeli *Stari Zavjet*. Konačno je, kao što sam spomenula na početku, izdanje *Nove Vulgate* u jednom svesku ugledalo svjetlo dana 1979. godine.

Nova Vulgata je bila kritizirana jer izrazito odstupa od latinske rukopisne tradicije. Benno Zuiddan, protestanski sveučilišni profesor, kritizirao je *Neo-Vulgatu*, jer se mnoga njena novozavjetna čitanja ne nalaze ni u jednom latinskom spisu, što znači da se ona razlikuje od Jeronimova prijevoda. Zuiddan (Zuiddan 2018: 433-470) je *Neo-Vulgatu* nazvao imaginarnim tekstom *Svetoga pisma*, utemeljenom na pregršt rukopisa koji su u suprotnosti s tekstualnom

²⁴ Tomić 1981: 128-134.

²⁵ Sveti Pavao VI., rođen kao Giovanni Battista Montini, 262. nasljednik apostola Petra, papa od 21. lipnja 1963. do smrti 1978.

tradicijom istočne i zapadne Crkve. Tradicionalni katolici prigovaraju protiv *Nove Vulgate* jer, prema njihovom mišljenju, nedostaje latinična rukopisna ruka i jer pripovijeda herezu.

2.1.1 Značajke Neo-Vulgate

Na prvi pogled vidimo da je *Neo-Vulgata* kritički jednostavna, nema nekadašnjih uvoda sv. Jeronima *Prologus Galeatus*, a samo je na prvim stranicama otisnuta papina kratka apostolska konstitucija *Scripturarum thesaurus*. U *Novom zavjetu* postoje značajne promjene u naslovu: *Evangelium secundum Matheum*, *Evangelium secundum Marcum*, *Evangelium secundum Lucam*, *Evangelium secundum Joannem*, *Actus Apostolorum*. U *Vulgati* smo imali: *Mathaeum*, *Marcum*, *Lucam*, *Ioannem*, *Actus*. *Pavlove poslanice* u *Vulgati* su imale naslove: *Epistula Beati Pauli apostoli ad Romanos...*; dok *Neo-Vulgata* ima: *Epistulae Sancti Pauli Apostoli*, a zatim slijede redom *Epistula ad Romanos*, *ad Corinthios I*, *ad Corinthios II*, *ad Galatas*, *ad Ephesios...* Isto tako u *Vulgati* smo imali *Epistola catholica beati Jacobi Apostoli*, dok *Neo-Vulgata* ima: *Epistulae catholicae*, zatim slijedi *Epistula Iacobi*, *Petri I*, *Petri II*, *Ioannis I*, *II*, *III*, *Iudae*.

Temelj latinskog teksta je bio *editio emendatissima* opatije sv. Jeronima. Poštuje se stil i izričaj *Vulgate*, čuva se različitost riječi, osim značajnih hebrejskih teoloških izraza poput *miskan - habitaculum*, *ohel mo ed - tabernaculum conventus*, *miswah - mandatum*, *huqqah - praeceptum*. Semitizmi su ostavljeni kao *Deus iustitiae*, *cornu salutis*, *locutus est Dominus dicens*. Što se tiče imena, *Neo-Vulgata* se vraća izvorniku, konkretna mjesta vraća nanovo u opća: *Dominus*, *justus noster*, sada je *Dominus justitia nostra*. Isto tako prevedena se geografska imena stavljaju u izvornom obliku, kao na primjer, *Post 2,8: paradisus voluptatis*, sada *paradisus in Eden*; *Post 4,16: habitavit profugus in terra*, sada *in terra Nod*. Nadalje, kurziv se koristi samo u *Novom zavjetu* za navode *Starog zavjeta*. Interpunkcija je pojednostavljena radi lakšeg čitanja i tumačenja teksta.

Iz svega navedenog vidimo da *Neo-Vulgata* ima svu opravdanost da se postavi uz bok najmodernijim kritičkim prijevodima, a ima prednost nad drugima što predstavlja vrlo stari prijevod izdan u novom suvremenom ruhu.²⁶

²⁶ Tomić 1981: 133.

2.2 Jezik Vulgate

Izraz „kršćanski latinitet“ je najviše povezan s radom učenjaka okupljenih oko Katoličkog sveučilišta u Nijmegenu u Nizozemskoj. Osnivač ovog pristupa proučavanju kršćanske latinske filologije je bio Joseph Schrijnen, koji je bio i prvi rektor spomenutog sveučilišta 1923. godine. J. Schrijnen i njegova učenica Christine Mohrmann smatrali su da je kršćanski latinitet baš poseban jezik,²⁷ dok drugi²⁸ ističu kako se utjecaj kršćanstva najviše ogleda u leksiku, semantici i stilistici, a mnogo manje ili nikako u morfologiji, fonologiji i sintaksi.

Latinitet *Biblije* odlikuje se crtama koje ga približavaju pučkom govoru, kao što su zamjena upotrebe određenog člana, zamjena akuzativa s infinitivom pomoću zavisne rečenice uvedene s *quia* ili *quoniam*, oscilacija između aktivnog i pasivnog oblika nekih glagola (*admirare* umjesto klasičnog *admirari*), brkanje izražavanja kretanja i položaja (odgovor na pitanja kamo? i gdje?). Nadalje jak je utjecaj grčkih i hebrejskih predložaka.

Kršćanske se inovacije mogu podijeliti u nekoliko grupa.²⁹ Latinizirane grčke riječi koje su dobile novo značenje u kršćanskom latinitetu, na primjer, *ecclesia* prvotno skupština u kršćanskom latinitetu crkva, *angelus* prvotno glasnik u kršćanskom latinitetu sluga Božiji, *episcopus* prvotno promatrač u kršćanskom značenju biskup, *diabolus* prvotno klevetnik, a u biblijskom latinskom označava đavla. Dijelom su to doslovni prijevodi s grčkoga, tzv. kalkovi, npr. *dominica* ili *dominicus* (prijevod grč. *κυριακή*). Zadnja grupa su latinske tvorevine, riječi koje su i prije bile poznate, ali ih kršćanski latinitet upotrebljava u novom značenju: pridjevi na *-alis* (*celestialis*, *corporalis*, *spiritualis*, *eternalis*, *carnalis*), *-bilis*, *-aris*, *-eus*, *-ius*, *-osus*; imenice na *-tas*, *-tio*, *-io*, *-mentum*, *-ela*, *-men*, *-atus*; složene imenice (*magniloquium*, *inobaudientia*); glagoli s završetkom na *-ficare*, *-zare* (*magnificare*, *sanctificare*, *evangelizare*); složeni glagoli (*beatificare*, *benedicere*, *minorare*, *elongare*, *complacere*); prilozi na *-ter*, *-tim*, *-secus*, *-e*; glagoli s prijedložnim prefiksima (*adimplere*, *coadunare*, *pertransire*, *superexaltare*); složeni prilozi i prijedlozi (*abante*, *desuper*, *depost*); složnice sa posuđenim prefiksima *archi-*, *pseudo-* (Mantello 1996: 142-143).

Schrijnenova analiza kršćanskog latinskog vokabulara govori o nekoliko kategorija. U prvu kategoriju spadaju pojmovi s posebno kršćanskim sadržajem i primjenom, a to su posuđenice iz grčkog, hebrejskog ili aramejskog jezika, neologizmi te tradicionalne izvorne latinske riječi ili posuđenice koje su dobile novo ili usko ograničeno značenje kada se koriste u kršćanskom

²⁷ Mantello 1996: 141.

²⁸ Lofstedt 1959: 68; Palmer 1954: 194.

²⁹ Tekavčić 1970: 63.

kontekstu. Drugu kategoriju čine riječi i izrazi za koje se smatra da nemaju posebno kršćanski sadržaj, ali se nalaze isključivo u kršćanskim tekstovima (Mantello 1996: 143).

Vincenzo Loi navodi primjere za svaku kategoriju. Posuđenice iz grčkog, ili koje su došle preko grčkog iz hebrejskog jezika: *ecclesia, ecclesiasticus; apostolus, apostolicus; martyr; episcopus, presbyter, diaconus, hypodiaconus, clerus; laicus, catechumenus, neophytus; catholicus, orthodoxus, haeresis, haereticus, apostata, apostatare, schisma, schismaticus, anathema, anathematizare; baptisma, eucharistia, pascha; evangelium, evangelicus, evangelista, evangelizare; propheta, propheticus, pseudopropheta; diabolus, exorcismus*. Hebrejske riječi koje su došle preko grčkog nisu se deklinirale (*Amen, Hosanna, Alleluia*), neke su se deklinirale (*gehenna, -ae; Iesus, -u; messia(s), -ae; sabbatum, -i*), a neke su mogle biti s i bez deklinacije (*pascha i pascha, -ae; satan i satanas -ae*). Loi je dodao kategoriju posuđenica koje su se apsorbirale kroz biblijske prijevode u kršćanski latinski idiom: *abyssus, acedia, anathema, angaria, arrabon, blasphemia, blasphemus, brab(v)ium, crypta, ecstasis, eremus, grabatus, holocaustomata, machaera, melota, nomisma, phantasma, rhomphaea, sagena, scandalum, spado, teloneum, thymiaterium, zelus, zizania; anathematizare, catechizare, euangelizare, parabolari, scandalizare, thesaurizare, zelare*.³⁰

Kalkovi, tj. pojmovi koji bi točno odgovarali grčkim riječima i izrazima koji se upotrebljavaju u pripovijedanju, *Svetom pismu* i teološkoj raspravi: *πρωτότοκος - primogenitus, μονογενής - unigenitus, σώτηρ - salvator, ανάστασις - resurrectio, άγιασμός - sanctificatio, μακαρίζειν - beatificare, σαρκικός - carnalis, τριάς - trinitas, δοξάζειν - glorificare, όμοούσιος - consubstantialis*. Neologizmi izgrađeni na biblijskim izrazima dodavanjem latinskih sufiksa koje nalazimo u bibliji su: *salus - salvare, salvator, salvatio; caro - carnalis, carneus, carnaliter; spiritus - spiritalis, spiritaliter; passio - passibilis, impassibilis; sanctus - sanctificare, sanctificatio, sanctificator; figura - figuraliter, praefigurare, praefiguratio; nomina agentis: adnuntiator, confessor, exterminator, inluminator, miserator, operator, sanctificator; nomina actionis: adimpletio, emundatio, exterminatio, mortificatio, praedestinatio, vivificatio*.³¹ Neke riječi koje su zadržale svoje tradicionalno značenje dobile su novo kršćansko značenje u novim kontekstima, ali u nekim je slučajevima novo značenje zasjenilo profano značenje (*vita, mors, salus, fides, iustitia, sanctus i sanctitas, caro i spiritus, paenitentia, peccatum*). Neki uobičajeni izrazi su postali virtualne vlastite imenice: *dominus - Gospod, adversarius - Đavao, testis - mučenik, agon - mučenička borba, corona - mučenička nagrada*. Neki krucijalni izrazi koji se koriste za prevođenje

³⁰ Mantello 1996: 144.

³¹ Isto.

biblijskih pojmova poprimaju značenje koje se ne koristi u klasičnom latinskom: *sacramentum*, *testamentum* - Božji savez; *confiteri* - hvaliti; *praedicare* - pripovijedati. Brojne riječi u kombinaciji s pridjevom poprimaju kršćansko značenje: *sancta scriptura*, *divinae litterae*; *secunda mors* - prokletstvo; *secunda nativitas* - krštenje; *vita aeterna*; *absolvere peccata*, *dimittere peccata*, *remissio peccatorum*, *acceptio personarum*, *mori/vivere in aeternum*, *opera iustitiae*, *signum crucis* (Mantello 1996: 144 – 145).

2.3 Sintaktičke osobitosti biblijskog latinskog jezika

Prema Mantellu (Mantello 1996: 146 – 149) ću navesti najupečatljivije sintaktičke osobitosti koje se pojavljuju u biblijskom latinskom jeziku, dijeleći ih na tri grupe: hebraizme, grecizme i vulgarizme.

Osobitosti biblijskog latinskog jezika koje su došle preko hebrejskog su: upotreba ženskog roda za srednji rod; kvalitativni genitiv (*virī sanguinū, in brachio virtutis*); upotreba genitiva za pojačavanje (*rex regū, in saecula saeculorum*); upotreba prijedloga *ab* nakon pozitiva i komparativa (*minuisti eum paulo minus ab angelis*); upotreba prijedloga *a, ex, prae* i *super* za izražavanje komparativa (*mirabilis facta est scientia tua ex me*); upotreba prijedloga *in* sa ablativom za izricanje instrumentalnosti (*Domine si percutimus in gladio*); upotreba prijedložnih izraza umjesto jednostavnih prijedloga (*a facie, ante faciem, in ore, de manu*); adverbijalna upotreba *addere, adicere, adponere* u značenju ponoviti, činiti dalje, nastaviti raditi (*adiciens dixit parabolam*); izrazita uporaba hebrejskog infinitiva i finitnog glagola reproducirana je upotrebom participa prezenta (*plorans ploravit*); upotreba *facere* i *dare* za reprodukciju hebrejskog uzročnog glagola (*et eum desuper sedere fecerunt*); česte su elipse³² od oblika glagola *esse*.

Osobitosti biblijskog latinskog jezika koje su proizišle iz grecizama su: upotreba genitiva za usporedbu (*maius horum aliud mandatum non est*); upotreba genitiva nakon određenih pridjeva (*docibiles Dei*); upotreba genitiva nakon određenih glagola (*dominari, regnare, implere*); upotreba pozitiva umjesto komparativa s *quam* (*bonum tibi est unoculum in uitam intrare quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis*); neobična uporaba glagola s akuzativom ili u pasivu (*benedicere, commemorari, confundi, inluminare, nocere, petere, suadere, triumphare, zelare*); upotreba infinitiva za iskazivanje svrhe (*venimus adorare*); upotreba infinitiva s glagolom *habeo* (*baptisma autem habeo baptizari*); upotreba participa prezenta umjesto infinitiva (*non cesso gratias agens*); doslovni prijevod grčkih izraza (*nisi quia - ἐι μή ὅτι, ex hoc nunc - ἀπὸ τοῦ νῦν, ut quid - ἴνα τί*); pridjevska upotreba zamjenica *is, hic, ille, ipse* za prijevod određenog grčkog člana; vrlo česta upotreba *ecce* za prijevod česte pojave *ἰδοὺ* u grčkom; česta upotreba formula *factum est* i *factum est autem* za prevođenje *ἐγένετο* i *ἐγένετο δέ*.

Što se tiče vulgarizama, ističu se samo neki od fenomena biblijskog latinskog jezika koji se mogu naći u nekršćanskom latinskom jeziku: genitiv usporedbe, neslaganje subjekta i glagola (*plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via*), perifraستيčni oblici (*homines eris capien*), upotreba infinitiva s glagolom *habeo*, upotreba broja *unus* za prijevod neodređenog člana,

³² Elipsa (grč. ἔλλειψις = izostavljanje) je figura koja nastaje kad se iz rečenične cjeline izostavljaju pojedine riječi.

kombinacija prijedloga i priloga (*ab, ad, in, pro s invicem; de deorsum, de retro, ab ante, deforis*), široka uporaba elipse te upotreba anakoluta³³ (*Dominus in templo sancto suo Dominus in caelo sedes eius*). Na kraju možemo zaključiti da je kršćanski latinitet spoj materijala iz različitih izvora, arhaizama, neologizama, helenizama, jezika vojske i obrtnika s obiljem elemenata narodnog govora.

Nakon navedenih sintaktičkih osobitosti biblijskog latinskog jezika, krenut ću s usporedbom grčkih i latinskih formula u *Prvoj Petrovoj poslanici*, primjenjujući sve ono što sam prethodno u radu navela.

³³ Anakolut (grč. ἀνακλούθον: ono što se ne nastavlja, nepraćeno), promjena konstrukcije u rečenici koja njezin početak ostavlja (logički) nedovršenim ili gramatički nepodudarnim s nastavkom teksta.

3. USPOREDBA GRČKIH I LATINSKIH FORMULA U PRVOJ PETROVOJ POSLANICI

U uvodnom dijelu poslanice, u kojem se navodi naslov i pozdrav, u 1.1-2, nalazimo tekst *Πέτρος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκλεκτοῖς παρεπιδήμοις διασπορᾶς Πόντου, Γαλατίας, Καππαδοκίας, Ἀσίας καὶ Βιθυνίας, κατὰ πρόγνωσιν θεοῦ πατρὸς, ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος, εἰς ὑπακοὴν καὶ ῥαντισμὸν αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη*. U tom tekstu se nalaze svi formalni elementi helenističkog pisma: ime pošiljatelja, primatelji kojima je pismo uručeno i pozdrav koji je uokviren kao kršćanska molitva za milost i mir.³⁴ U izrazu *ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος* vidimo semitsko porijeklo upotrebe dativa s prijedlogom *ἐν* da bi se iskazao instrumental.

U latinskom prijevodu imamo *Petrus Apostolus Jesu Christi, electis advenis dispersionis Ponti, Galatiae, Cappadociae, Asiae, et Bithyniae, secundum praescientiam Dei Patris, in sanctificationem Spiritus, in obedientiam, et aspersionem sanguinis Jesu Christi. Gratia vobis, et pax multiplicetur*, što se tumači doslovnim prijevodom s grčkog.

Hrvatski prijevod rečenice: Petar, apostol Isusa Krista: putnicima raseljništva u Pontu, Galaciji, Kapadociji, Aziji i Bitiniji, po predznanju Boga Oca, posvećenjem Duha izabranima da budu poslušni te pošćropljeni krvlju Isusa Krista. Punina vam milosti i mira!

U trećem retku prvog poglavlja nalazimo tekst *Εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος ἀναγεννήσας ἡμᾶς εἰς ἐλπίδα ζῶσαν δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ νεκρῶν*, u kojem ću istaknuti nekoliko zanimljivosti. Glagolski pridjev *εὐλογητὸς* ne nalazimo u klasićnom grćkom, to je leksik *NZ*, dolazi od glagola *εὐλογεῖν* što znaći hvaliti.³⁵ Rijeć *τοῦ κυρίου* je prijevod aramejske rijeći Maran ili Marana.³⁶ Semitska interferencija je naznaćena upotrebom genitiva osobne zamjenice *ἡμῶν*. Rijeć *ἀναγεννήσας* (od *ἀναγεννάω*)³⁷ nije pronaćena u klasićnom grćkom niti u *LXX* niti u *NZ*, potjeće iz grćko-ćidovskih krugova, a oznaćavala je novu fazu u prirodi, povijesti i osobnom ćivotu.

Prijevod teksta na latinski, koji se tumaći doslovnim prijevodom s grćkog, glasi: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis*. Istaknut ću kalk *resurrectio* koji bi toćno odgovarao grćkoj rijeći *ἀνάστασις*.

Hrvatski prijevod rećenice: Blagoslovljen Bog i Otac Gospodina našega Isusa Krista, koji nas po velikom milosrću svojemu uskrsnućem Isusa Krista od mrtvih nanovo rodi za ćivotnu nadu.

³⁴ Bowman 1996: 122.

³⁵ Selwyn 1947: 121.

³⁶ Bigg 1902: 97.

³⁷ Kuske 2015: 28.

U osmom retku prvog kaputa nalazimo konstrukciju *ὄν οὐκ ἰδόντες ἀγαπᾶτε, εἰς ὃν ἄρτι μὴ ὀρώντες, πιστεύοντες δὲ ἀγαλλιᾶσθε χαρᾷ ἀνεκκλήτῳ καὶ δεδοξασμένῃ*, gdje se izraz *οὐκ ἰδόντες ἀγαπᾶτε* tumači kao adverbijalni particip, što nam potvrđuje semitski utjecaj na Petrov jezik i stil pisanja.

U latinskom prijevodu imamo *quem cum non videritis, diligitis: in quem nunc quoque non videntes creditis: credentes autem exsultabitis laetitia inenarrabili, et glorificata*, što se tumači doslovnim prijevodom u semitskom duhu. Istaknut ću pridjev *inenarrabilis*, koji predstavlja latinsku tvorevinu kršćanskog leksika.

Hrvatski prijevod: Njega vi ljubite iako ga ne vidjeste; u njega, iako ga još ne gledate, vjerujete te klikćete od radosti neizrecive i proslavljene.

U I.10 nalazimo tekst *περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηραύνησαν προφῆται οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες*, u kojem nailazimo na disjunkciju,³⁸ jedno od obilježja Petrova stila izražavanja (član *οἱ* odvojen je od svog participa *προφητεύσαντες*). Riječi *προφῆται* i *προφητεύσαντες* posuđenice su iz hebrejskog jezika.

Na latinskom jeziku tekst glasi: *De qua salute exquisierunt, atque scrutati sunt prophetae, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt*. Možemo primijetiti da su grčke posuđenice, koje su došle preko grčkog iz hebrejskog jezika u latinski, *prophetae* i *prophetaverunt*,³⁹ doslovno latinizirane.

Hrvatski prijevod: To su spasenje istraživali i pronicali proroci koji prorokovahu o milosti vama namijenjenoj.

U dvanaestom retku prvog kaputa *οἷς ἀπεκαλύφθη ὅτι οὐχ ἑαυτοῖς, ὑμῖν δὲ διηκόνουν αὐτὰ ἃ νῦν ἀνηγγέλη ὑμῖν διὰ τῶν εὐαγγελισαμένων ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἀγίῳ ἀποσταλέντι ἀπ' οὐρανοῦ, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι*, nalazimo nekoliko stvari koje treba istaknuti. Prema Edwardu Selwynu (Selwyn 1947: 137) glagol *ἀποκαλύπτω* nakon kojeg slijedi *ὅτι* ne pojavljuje se u klasičnom grčkom, u *LXX* niti u *NZ*, isto tako konstrukcija *τῶν εὐαγγελισαμένων ὑμᾶς*, gdje akuzativ nakon *εὐαγγελίζομαι* označava sadržaj pripovijedanja, a primatelj toga su u dativu, nije pronađena u *LXX*. Upotreba dativa s prijedlogom *ἐν* u konstrukciji *ἐν πνεύματι ἀγίῳ* zatim riječ *ἀποσταλέντι* koja označava atributivni particip, ukazuju na semitsko porijeklo.

U latinskom prijevodu imamo *quibus revelatum est quia non sibimetipsis, vobis autem ministrabant ea quae nunc nuntiata sunt vobis per eos qui evangelizaverunt vobis, Spiritu Sancto misso de caelo, in quem desiderant angeli prospicere*, gdje ću istaknuti posuđenicu iz grčkog jezika

³⁸ Disjunkcija (lat. disiunctio) namjerno razdvajanje dvaju ili više riječi koje su gramatički usko povezane unutar klauzule, različitim leksičkim stavkama.

³⁹ Mantello 1996: 143.

evangelizare,⁴⁰ koja se apsorbirala kroz biblijske prijevode u kršćanski latinski idiom. Riječ *angeli* predstavlja latiniziranu grčku riječ koja je dobila novo značenje u kršćanskom latinitetu. Konstrukcija *in quem desiderant angeli prospicere* slobodno je prevedena s grčkog, a prema E. Selwynu (Selwyn 1947: 139), to nije dobar prijevod.

Hrvatski prijevod: bi im objavljeno da ne sebi, nego vama poslužuju ono što vam sada u Duhu Svetom s neba poslanom navijestiše vaši blagovjesnici, a nadà što se i anđeli žude nadviti.

Pred sam kraj prvog poglavlja u 21. retku, *τοὺς δι' αὐτοῦ πιστοὺς εἰς θεὸν τὸν ἐγείραντα αὐτὸν ἐκ νεκρῶν καὶ δόξαν αὐτῷ δόντα, ὥστε τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα εἶναι εἰς θεόν*, nalazimo konstrukciju akuzativa s infinitivom (*τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα εἶναι*) uz veznik *ὥστε*, što nije uobičajeno za grčki jezik. Mark Dubis (Dubis 1960: 35) kaže da se veznik *ὥστε* koristi s infinitivom da bi se izrazio rezultat prethodnog složenog izraza. Osobna zamjenica *ὑμῶν* je subjektni genitiv od *τὴν πίστιν* i *ἐλπίδα*, a pokazuje semitski utjecaj na jezik *Prve Petrove poslanice*.

U latinskom tekstu *qui per ipsum fideles estis in Deo, qui suscitavit eum a mortuis, et dedit ei gloriam, ut fides vestra et spes esset in Deo*, vidimo da se koristila posljedična rečenica za prijevod konstrukcije s grčkog (*ὥστε τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα εἶναι*).

Hrvatski prijevod: koji po njemu vjerujete u Boga koji ga uskrisi od mrtvih te mu dade slavu da vjera vaša i nada bude u Bogu.

U drugom poglavlju poslanice, u kojem se govori o novom životu koji ne možemo živjeti ako ne promijenimo stav i odnos prema braći koja ga osujećuju, u trećem retku, nalazimo ovu formulu: *εἰ ἐγεύσασθε ὅτι χρηστὸς ὁ κύριος*. U njoj ću istaknuti citat iz *Septuaginte ὅτι χρηστὸς ὁ κύριος* (*Ps. xxxiv. 9*)⁴¹ koji nam pokazuje semitski utjecaj na Petrov stil pisanja.

Latinski tekst, *si tamen gustastis quoniam dulcis est Dominus*, tumači se doslovnim prijevodom u semitskom duhu gdje se veznik *quoniam* koristi za uvođenje objektivne rečenice, u značenju da.

Hrvatski prijevod: ako ste doista okusili kako je dobar Gospodin.

U II. 5 imamo tekst *καὶ αὐτοὶ ὡς λίθοι ζῶντες οἰκοδομεῖσθε οἶκος πνευματικὸς εἰς ἱεράτευμα ἅγιον ἀνενέγκαι πνευματικὰς θυσίας ἐπυροσδέκτους θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Istaknut ću glagol *οἰκοδομεῖσθε*, koji tumače na više načina. Charles Bigg (Bigg 1947: 128) uzima oblik kao imperativ, dok Mark Dubis (Dubis 1960: 47) glagol tumači kao drugo lice plurala prezenta pasivnog, no pasivni primjeri glagola *οἰκοδομέω* ne pojavljuju se nigdje u NZ ili u LXX. Izraz *οἶκος πνευματικὸς* dopuna je u dvostrukoj nominativnoj konstrukciji koja proizlazi iz dvostruke

⁴⁰ Mantello 1996: 144.

⁴¹ Bigg 1902: 127.

akuzativne konstrukcije.⁴² Nadalje, Dubis (Dubis 1960: 48) kaže da se uzimanje ovog glagola kao jednostavnog pasivnog indikativa najbolje uklapa u okolni kontekst u 2:4-10. Pridjev *εὐπροσδέκτους* ne nalazimo u *LXX*, ali je to riječ književnog grčkog jezika, a ima predikativnu upotrebu (Dubis 1960: 49).

U latinskom prijevodu imamo *et ipsi tamquam lapides vivi superaedificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum*, što se tumači doslovnim prijevodom s grčkog. Vidimo da se i u latinskom jeziku koristi konstrukcija nominativa s infinitivom gdje se *superaedificamini* uzima kao glagol koji zahtijeva tu konstrukciju. Glagol predstavlja latinsku tvorevinu, a složen je od prijedložnog prefiksa (*super-* + *aedifico*). Pridjevi *spiritualis* i *acceptabilis* su također kršćanske inovacije.

Hrvatski prijevod: pa se kao živo kamenje ugrađujte u duhovni Dom za sveto svećenstvo da prinosite žrtve duhovne, ugodne Bogu po Isusu Kristu.

U dijelu poslanice gdje se govori o životu kršćana u odnosu na druge (2.11) i opomenama koje se mogu primijeniti na sve kršćane, nalazimo konstrukciju neizravnog govora: *Ἀγαπητοί, παρακαλῶ ὡς παροίκους καὶ παρεπιδήμους ἀπέχεσθαι τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν αἵτινες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς*. Glagol *παρακαλῶ* uvodi blažu naredbu bez korištenja izravnog imperativnog oblika.⁴³ Izraz *τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν* metaforičan je genitiv odvajanja. Imenica *ψυχή* je u opoziciji sa *σάρξ*.

Latinski prijevod rečenice glasi: *Carissimi, obsecro vos tamquam advenas et peregrinos abstinere vos a carnalibus desideriis, quae militant adversus animam*. Vidimo da konstrukcija prati grčki predložak, a jedina je razlika što u latinskom prijevodu imamo izražen subjekt akuzativa s infinitivom (*vos*), dok u grčkom tekstu subjekt akuzativa s infinitivom nije izrečen, a podrazumijeva se *vi*.

Hrvatski prijevod: Ljubljeni! Zaklinjem vas da se kao pridošlice i putnici klonite putenih požuda koje vojuju protiv duše.

U 2.13-14 nalazimo tekst *ὑποτάγητε πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν κύριον, εἴτε βασιλεῖ ὡς ὑπερέχοντι, εἴτε ἡγεμόσιν ὡς δι' αὐτοῦ πεμπομένοις εἰς ἐκδίκησιν κακοποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν*, u kojem možemo primijetiti paralelizam kojim se Petar puno puta koristio u pisanju svoje poslanice (*εἴτε βασιλεῖ - εἴτε ἡγεμόσιν*). Korelativni veznik *εἴτε* oba puta uvodi rečenicu s implicitnim ponavljanjem oblika *ὑποτάσσω* iz glavne rečenice (Dubis 1960: 65).

⁴² Dubis 1960: 48.

⁴³ Dubis 1960: 59.

U latinskom prijevodu imamo *Subjecti igitur estote omni humanae creaturae propter Deum: sive regi quasi praecellenti: sive ducibus tamquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum*, što se tumači doslovnim prijevodom s grčkog jezika.

Hrvatski prijevod: Pokoravajte se svakoj ljudskoj ustanovi radi Gospodina: bilo kralju kao vrhovniku, bilo upraviteljima jer ih on šalje da kazne zločince, a pohvale one koji dobro čine.

Tekst *ποῖον γὰρ κλέος, εἰ ἀμαρτάνοντες καὶ κολαφιζόμενοι ὑπομενεῖτε; ἀλλ' εἰ ἀγαθοποιοῦντες καὶ πάσχοντες ὑπομενεῖτε, τοῦτο χάρις παρὰ θεῶ* u dvadesetom retku drugog poglavlja ima nekoliko zanimljivosti. Najprije možemo primijetiti hijizam u rečenici (a: apodoza; b: protaza; b': protaza; a': apodoza). Nadalje, *ποῖον κλέος* bi trebalo shvatiti gramatički paralelnim s *τοῦτο χάρις*, s impliciranim oblikom *ἐστίν*, koji stoji između svakog para riječi.⁴⁴ Particijp *πάσχοντες* sintaktički je paralelan s *ἀγαθοποιοῦντες*.

Latinski prijevod je *quae enim est gloria, si peccantes, et colaphizati suffertis? sed si bene facientes patienter sustinetis, haec est gratia apud Deum*. Istaknut ću glagol *colaphizare* koji je posuđenica iz grčkog jezika, a dolazi od glagola *κολαφίζω*. Razlika između grčkog i latinskog teksta je što je u latinskom prijevodu naveden glagol *est*, dok u grčkom nije.

Hrvatski prijevod: Kakve li slave doista ako za grijeh udarani strpljivo podnosite? No ako dobro čineći trpite pa strpljivo podnosite, to je Bogu milo.

U šestom retku trećeg kaputa u kojem se govori o dužnostima kršćana kao žena i muževa, imamo formulu *ὡς Σάρρα ὑπήκουσεν τῷ Ἀβραὰμ κύριον αὐτὸν καλοῦσα ἧς ἐγενήθητε τέκνα ἀγαθοποιοῦσαι καὶ μὴ φοβούμεναι μηδεμίαν πτόησιν*. U njoj nalazimo dva hebrejska imena koja su došla u grčki, a zatim i u latinski jezik, to su *Σάρρα* i *Ἀβραὰμ*.

U latinskom prijevodu imamo *sicut Sara obediebat Abrahae, dominum eum vocans : cujus estis filiae beneficientes, et non pertinentes ullam perturbationem*, što se tumači doslovnim grčkim prijevodom. Kao u grčkom prijevodu, imamo konstrukciju dva akuzativa uz glagol nazivati (*dominum eum vocans*).

Hrvatski prijevod: Sara se tako pokori Abrahamu te ga nazva gospodarom. Njezina ste djeca ako činite dobro ne bojeći se nikakva zastrašivanja.

U sljedećem retku (3.7) nalazimo konstrukciju: *Οἱ ἄνδρες ὁμοίως, συνοικοῦντες κατὰ γυνῶσιν ὡς ἀσθενεστέρῳ σκεύει τῷ γυναικείῳ, ἀπονέμοντες τιμὴν ὡς καὶ συγκληρονόμοις χάριτος ζωῆς εἰς τὸ μὴ ἐγκόπτεσθαι τὰς προσευχὰς ὑμῶν*, u kojoj možemo vidjeti da se participij *συνοικοῦντες* i

⁴⁴ Dubis 1960: 74.

ἀπονέμοντες koriste umjesto finitnog glagola, što je česta pojava u jeziku *Novog zavjeta*. Infinitiv prezenta pasivnog ἐγκόπτεσθαι povezuje se sa εἰς τὸ za označavanje svrhe.⁴⁵

Latinski tekst, *viri similiter cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tamquam et cohaeredibus gratiae vitae: ut non impediuntur orationes vestrae*, točno slijedi grčki predložak.

Hrvatski prijevod: Tako i vi, muževi, obazrivo živite sa svojim ženama, kao sa slabijim spolom, te im iskazujte čast kao subaštinicima milosti Života da ne spriječite svojih molitava.

U petnaestom retku istog poglavlja imamo tekst κύριον δὲ τὸν Χριστὸν ἀγιάσατε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἔτοιμοι αἰεὶ πρὸς ἀπολογίαὶν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος, u kojem ću istaknuti nekoliko pojedinosti. Bigg (Bigg 1947: 158) tumači imenicu τὸν Χριστὸν kao apoziciju, ali κύριον kao predikativnu upotrebu. Osobna zamjenica ὑμῶν označava genitiv posvojni, a pokazuje semitski utjecaj na grčki jezik. Prijedložni izraz ἐν ὑμῖν, osim što pokazuje semitsku interferenciju na Petrov jezik, označava prostor, a modificira ga imenica ἐλπίδος.

Latinski tekst, *Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quae in vobis est, spe*, ima u sebi odnosnu rečenicu, *quae in vobis est*, kojom se pobliže označava imenica *spe*, dok grčki prijevod koristi prijedložni izraz περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος. Glagol *sanctificate* je kalk, a odgovara grčkom glagolu ἀγιάζω.

Hrvatski prijevod: Naprotiv, Gospodin – Krist neka vam bude svet, u srcima vašim, te budite uvijek spremni na odgovor svakomu koji od vas zatraži obrazloženje nade koja je u vama.

U 21. retku trećeg poglavlja, gdje se govori o krštenju, pronalazimo tekst ὁ καὶ ὑμᾶς ἀντίτυπον νῦν σώζει βάπτισμα, οὐ σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύπου ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς θεόν, δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. U njemu ću istaknuti grčku riječ βάπτισμα koja je u apoziciji prema zamjenici ὁ, koja se odnosi na imenicu ὕδατος u prethodnom stihu. Veznik καὶ se odnosi na ὑμᾶς te ima adverbijalnu funkciju.⁴⁶ Korelativni par οὐ... ἀλλὰ uvodi negativno-pozitivnu konstrukciju u kojoj negativna fraza (οὐ σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύπου) služi za isticanje pozitivne fraze (ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς θεόν). Izraz σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύπου u paraleli je sa συνειδήσεως ἀγαθῆς. Prijedložni izraz δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ označava sredstvo, a gramatički je povezan s glagolom σώζει.

U latinskom prijevodu imamo *Quod et vos nunc similis formae salvos fecit baptisma: non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio in Deum per resurrectionem Jesu*

⁴⁵ Dubis 1960: 96.

⁴⁶ Dubis 1960: 124.

Christi, što se tumači doslovnim prijevodom s grčkog. Istaknut ću grčku posuđenicu *baptisma*⁴⁷ koja je ušla u latinski jezik te ime *Jesus Christus* koje potječe od hebrejskog *mašīah*, tj. aramejskog *mešīha* (משיח), a znači pomazanik. Kad bi preveli tu riječ na grčki jezik, dobili bismo riječ Krist (*Χριστός*) koja se transkribira u latinski jezik kao *Christus*.

Hrvatski prijevod: Njzin protulik, krštenje - ne odlaganje tjelesne nečistoće, nego molitva za dobru savjest upravljena Bogu - i vas sada spašava po uskrsnuću Isusa Krista.

U četvrtom poglavlju poslanice, u kojem se potiče na čist i uredan život jer se bliži Kristov dolazak, u prvom retku imamo formulu *Χριστοῦ οὖν παθόντος σαρκὶ καὶ ὑμεῖς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὀπλίσασθε, ὅτι ὁ παθὼν σαρκὶ πέπαυται ἁμαρτίας*, što se tumači kao semitsko po porijeklu. Veznik *ὅτι* ne označava ovdje uzrok, nego se pomoću njega daje objašnjenje.⁴⁸ Hebrejska riječ koju Petar dva puta (*παθόντος* i *παθών*) koristi u ovoj rečenici je glagol *πάσχω*. Taj se glagol ponavlja četrdeset puta u *Novom zavjetu*, a dvanaest puta u *Prvoj Petrovoj poslanici*.⁴⁹ Glagol *ὀπλίζω* je u *NZ* i *LXX* hapax legomenon,⁵⁰ vojni pojam koji ovdje ima figurativnu primjenu.⁵¹

Latinski prijevod *Christo igitur passo in carne, et vos eadem cogitatione armamini: quia qui passus est in carne, desit a peccatis* prati grčki tekst. Dok se u grčkom koristio genitiv apsolutni, u latinskom imamo ablativ apsolutni *Christo igitur passo*. Izraz *in carne* označava instrumentalnost, što je osobitost biblijskog latinskog, koja je došla preko hebrejskog jezika.

Hrvatski prijevod: Dakle, budući da je Krist trpio u tijelu, i vi se oboružajte istim mišljenjem - jer tko trpi u tijelu, okanio se grijeha.

U trećem retku četvrtog poglavlja nalazimo konstrukciju *ἀρκετὸς γὰρ ὁ παρεληλυθὼς χρόνος τὸ βούλημα τῶν ἐθνῶν κατειργάσθαι πεπορευμένους ἐν ἀσελείαις, ἐπιθυμίαις, οἴνοφλυγίαις, κόμοις, πότοις καὶ ἀθεμίτοις εἰδωλολατρίαις*. Na početku rečenice nalazi se konstrukcija nominativa s infinitivom, *ἀρκετὸς γὰρ ὁ παρεληλυθὼς χρόνος τὸ βούλημα τῶν ἐθνῶν κατειργάσθαι*, koju zahtijeva imenski predikat *ἀρκετὸς*, uza što se podrazumijeva glagol *ἐστίν*. Imenica *οἴνοφλυγίαις* je hapax legomenon *NZ* i *LXX*, a označava pijanstvo.⁵² Prijedložni izraz *πεπορευμένους ἐν* je hebreizam. Imenica *κόμοις* se pojavljuje dva puta u *NZ*, oba puta u vezi s pijanstvom ili pićima.⁵³

U latinskom prijevodu, *sufficit enim praeteritum tempus ad voluntatem gentium consummandam his qui ambulaverunt in luxuriis, desideriiis, vinolentiis, comessionibus*,

⁴⁷ Mantello 1996: 143.

⁴⁸ Calvin 1855: 121

⁴⁹ Moon 2009: 83-84.

⁵⁰ Hapax legomenon (od grč. *ἅπαξ λεγόμενον* „jednom pročitano“) je riječ koja se u nekom tekstu (ili korpusu tekstova) pojavljuje samo jednom.

⁵¹ Dubis 1960: 130.

⁵² Dubis 1960: 134.

⁵³ Isto.

potationibus, et illicitis idolorum cultibus, imamo namjeru izrečenu akuzativom gerundiva uz prijedlog *ad* (*ad voluntatem gentium consummandam*), dok u grčkom jeziku imamo konstrukciju nominativa s infinitivom. U latinskom imamo odnosnu rečenicu koja poblizje označava zamjenicu *his* (*qui ambulaverunt in luxuriis, desideriiis, vinolentiis, comessionibus, potationibus, et illicitis idolorum cultibus*), dok u grčkom jeziku imamo particip s prijedlogom *ἐν*, preuzet iz hebrejskog jezika.

Hrvatski prijevod: Dosta je uistinu što ste u prošlom vremenu vršili volju poganâ, hodeći u razvratnostima, požudama, pijančevanjima, pijankama, opijanjima i bezakoničkim idolopoklonstvima.

U dijelu poslanice (4. 11), gdje se govori da je svršetak svega blizu, nalazimo tekst *εἴ τις λαλεῖ, ὡς λόγια θεοῦ· εἴ τις διακονεῖ, ὡς ἐξ ἰσχύος ἧς χορηγεῖ ὁ θεός, ἵνα ἐν πᾶσιν δοξάζηται ὁ θεός διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ᾧ ἐστὶν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν*. Glagol *λαλέω* često se koristi u *Novom zavjetu* kao glagol propovijedanja. Nadalje, glagol *χορηγέω* u klasičnom grčkom zahtijeva akuzativ, dok ovdje imamo genitiv odnosne zamjenice *ἧς*. Izraz *διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ* označava metonimiju⁵⁴ za Isusova djela. Utjecaj hebrejskog jezika na grčki vidimo u izrazu *εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*, u kojem se genitiv koristi za pojačavanje.⁵⁵ Hebrejska imenica *ἀμήν*, koja je ušla u grčki, zatim i u latinski jezik, ne deklinira se.

Latinski prijevod, *Si quis loquitur, quasi sermones Dei: si quis ministrat, tamquam ex virtute, quam administrat Deus: ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen*, tumači se doslovnim prijevodom s grčkog jezika.

Hrvatski prijevod: Govori li tko? Neka govori kao riječi Božje! Poslužuje li tko? Neka poslužuje kao snagom koju daje Bog da se u svemu slavi Bog po Isusu Kristu, komu slava i vlast u vijeke vijekova! Amen.

Pred sam kraj četvrtog poglavlja poslanice, u sedamnaestom retku, nalazimo tekst *ὅτι ὁ καιρὸς τοῦ ἄρξασθαι τὸ κρίμα ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ· εἰ δὲ πρῶτον ἀφ' ἡμῶν, τί τὸ τέλος τῶν ἀπειθούντων τῷ τοῦ θεοῦ εὐαγγελίῳ;*, u kojem ću istaknuti neke zanimljivosti. Uz subjekt *ὁ καιρὸς* podrazumijeva se glagol *ἐστίν*, nakon čega slijedi supstantivirani infinitiv *τοῦ ἄρξασθαι*. Petrov izraz *τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ* treba shvatiti kao metaforično upućivanje na hram,⁵⁶ čiju pozadinu pronalazimo u *SZ* (*Ezek 9:6*). Retoričko pitanje u apodozi realne pogodbene rečenice, *εἰ δὲ πρῶτον ἀφ' ἡμῶν, τί τὸ τέλος τῶν ἀπειθούντων τῷ τοῦ θεοῦ εὐαγγελίῳ;*, koristi se zbog emfaze. U protazi, *εἰ*

⁵⁴ Metonimija (grč. meta = promjena, onoma = ime; metônumia = promjena imena) uporaba je riječi u prenesenom značenju, ali se značenje ne prenosi po sličnosti kao kod metafore, nego prema određenim stvarnim odnosima, odnosno, prema logičkoj vezi.

⁵⁵ Mantello 1996: 146.

⁵⁶ Dubis 1960: 154.

δὲ πρῶτον ἀφ' ἡμῶν, se podrazumijeva ponavljanje oblika glagola ἄρχω (ἤρξατο). Imenica τὸ τέλος subjekt je neiskazanog glagola ἐστίν. U rečenici imamo i supstantivirani particip τῶν ἀπειθούντων.

Latinski prijevod rečenice je *quoniam tempus est ut incipiat iudicium a domo Dei. Si autem primum a nobis, quis finis eorum, qui non credunt Dei Evangelio?* Vidimo da je grčki akuzativ s infinitivom zamijenjen uzročnom rečenicom s *quoniam* te namjernom rečenicom s *ut*. Umjesto grčkog participa, τῶν ἀπειθούντων τῷ τοῦ θεοῦ εὐαγγελίῳ, u latinskom se koristila odnosna rečenica, *qui non credunt Dei Evangelio?*, pri čem se kontekst nije promijenio. Imenica *evangelium* posuđenica je iz grčkog jezika koja je ušla u biblijski latinski jezik.

Hrvatski prijevod: Ta vrijeme je da započne Sud – od doma Božjega. No ako već od vas započinje, kakav je onda svršetak onih što nisu poslušni Božjem evanđelju?

Peto poglavlje poslanice, koje je ujedno i posljednje, govori o odgovornosti starješina, tj. onih koji su odgovorni za mjesne crkve. U prvom retku nalazimo tekst *Πρεσβυτέρους τοὺς ἐν ὑμῖν παρακαλῶ ὁ συμπρεσβύτερος καὶ μάρτυς τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων, ὁ καὶ τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτεσθαι δόξης κοινωνός* u kojem valja istaknuti neke riječi. Imenica *Πρεσβυτέρους* ovdje se koristi u svojoj službenoj konotaciji. Imenice *ὁ συμπρεσβύτερος καὶ μάρτυς* odnose se na Svetog Petra, a prva se riječ ne pojavljuje nigdje drugdje u NZ. U rečenici *ὁ καὶ τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτεσθαι δόξης κοινωνός* vidimo disjunkciju, jedno od obilježja Petrova izražavanja.

Latinski prijevod, *seniores ergo, qui in vobis sunt, obsecro, consenior et testis Christi passionum: qui et ejus, quae in futuro revelanda est, gloriae communicator*, prati grčki predložak. U rečenici imamo dva neologizma, *passionum* i *communicator*, izgrađena na biblijskim izrazima dodavanjem latinskih sufiksa. Imenica *testis* u kršćanskom latinizmu postaje umjetno vlastito ime te dobiva novo specifično značenje mučenik. U umetnutoj odnosnoj rečenici imamo perifrastičnu konjugaciju pasivnu *quae revelanda est*.

Hrvatski prijevod: Starješine dakle među vama opominjem, ja sustarješina i svjedok Kristovih patnja, a zato i zajedničar slave koja se ima očitovati.

U V.5 nalazimo konstrukciju, *ὁμοίως, νεώτεροι, ὑποτάγητε πρεσβυτέροις· πάντες δὲ ἀλλήλοις τὴν ταπεινοφροσύνην ἐγκομβώσασθε, ὅτι ὁ θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσιν χάριν*, koja u sebi ima naznaku semitskog utjecaja na Petrov jezik, a to je citat iz LXX. Petar točno slijedi citat iz knjige *Mudrih izreka* 3. 34, samo što je u citatu imenica *κύριος*, a u *1 Pt ὁ θεός*.⁵⁷ Glagol *ἐγκομβώομαι* ne pojavljuje se nigdje u NZ niti u LXX.

⁵⁷ Selwyn 1947: 235.

Latinski prijevod, *similiter adolescentes subditi estote senioribus. Omnes autem invicem humilitatem insinuate, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*, tumači se doslovnim prijevodom s grčkog jezika.

Hrvatski prijevod: Tako i vi, mladići, podložite se starješinama; svi se jedni prema drugima pripašite poniznošću jer Bog se oholima protivi, a poniznima daruje milost.

U osmom retku istog kaputa imamo tekst, *νήψατε, γρηγορήσατε. ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ ζητῶν τινα καταπιεῖν*, u kojem ću izdvojiti riječ *διάβολος*, koja je upotrijebljena umjesto hebrejskog Sotona (heb. שָׂטָן *satan*).⁵⁸

U latinskom prijevodu, *sobrii estote, et vigilate: quia adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quaerens quem devoret*, imenica *diabolus* je latinizirana grčka riječ koja je prvotno značila klevetnik.⁵⁹

Hrvatski prijevod: Otrijeznite se! Bdijte! Protivnik vaš, đavao, kao ričući lav obilazi tražeći koga da proždre.

Istaknut ću i predzadnje dvije rečenice poslanice (5, 12-13), *Διὰ Σιλουανοῦ ὑμῖν τοῦ πιστοῦ ἀδελφοῦ, ὡς λογίζομαι, δι' ὀλίγων ἔγραψα παρακαλῶν καὶ ἐπιμαρτυρῶν ταύτην εἶναι ἀληθῆ χάριν τοῦ θεοῦ, εἰς ἣν στήτε. ἀσπάζεται ὑμᾶς ἢ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτῇ καὶ Μᾶρκος ὁ υἱός μου*, u kojima imamo dva bitna imena, *Σιλουανός* i *Μᾶρκος*, koji se spominju i u *Pavlovim poslanicama*. Moguće je da je *Σιλουανός* latinski oblik, a *Σιλᾶς* grčki oblik istog aramejskog imena.⁶⁰ Izraz *Διὰ Σιλουανοῦ ὑμῖν τοῦ πιστοῦ ἀδελφοῦ, ὡς λογίζομαι, δι' ὀλίγων ἔγραψα* mogao bi značiti da je Silvan bio glasnik koji je nosio pismo, ali i Petrov pisar. Po poretku riječi i upotrebi određenog člana u *ὑμῖν τοῦ πιστοῦ ἀδελφοῦ* moglo bi se zaključiti da je Silvan bio dobro poznat primaocima pisma. Glagolima *παρακαλέω* i *ἐπιμαρτυρέω* ističe se svrha poslanice. Imenica *συνεκλεκτῇ*, u trinaestom retku, može se tumačiti kao referenca na određenu ženu, možda Petrovu ženu, ili crkvu.⁶¹ Priložna oznaka mjesta *ἐν Βαβυλῶνι* metafora je za Rim. Imenica *ὁ υἱός* također je metafora za učenika, sljedbenika,⁶² a odnosi se na evanđelista Marka.

Hrvatski prijevod: Pišem vam ukratko, po Silvanu, koga smatram bratom vjernim, da vas ohrabrim i posvjedočim kako je ovo istinska milost Božja. Nje se držite! Pozdravlja vas suizabranica u Babilonu i Marko, sin moj.

⁵⁸ Stibbs 1989: 127.

⁵⁹ Tekavčić 1970: 63.

⁶⁰ Stibbs 1989: 130.

⁶¹ Dubis 1960: 176.

⁶² Dubis 1960: 177.

4. PRVA PETROVA POSLANICA U NASTAVI KLASIČNIH JEZIKA

U odnosu na suvremene jezike, latinski i grčki jezik razlikuju se u tome što nisu govorni, već se njihovo učenje ogleda u usvajanju određenih gramatičko-sintaktičkih pravila, njihovog prepoznavanja u književnim tekstovima i pravilnog prevođenja na materinski jezik. Na taj se način razvija misaono rasuđivanje, zaključivanje, ali i lijepo stilsko izražavanje (Ljubišić 2016: 115-116). „Očitavanje sadržaja književnih djela i njegova integracija u vremenski, prostorni i društveni kontekst nužno potiče intelektualnu živost i odgaja kreativnu, slobodnu i aktivnu osobu. Čitanjem grčkih klasika učenik ulazi u prisnu komunikaciju s autorom, koja ga osposobljava, da ideje teksta implementira u vlastiti osobni razvoj i društveno djelovanje.“⁶³

„Osobito je važan i iznimno velik interdisciplinarni potencijal grčkog jezika kao nastavnoga predmeta. On se može razvijati u suradnji s hrvatskim jezikom i modernim jezicima kroz uočavanje jezičnih analogija i osobito leksičkih i etimoloških sličnosti. Učenje grčkoga jezika prirodno je upućeno na učenje latinskoga jezika. Njihova simbioza i prožimanje, koje je i na leksičkome i na duhovnome i na intelektualnome planu započeto još u antici, i danas pružaju obilje poticaja i mogućnosti za međusobno oplemenjivanje nastave i uspješnije učenje oba predmeta.“⁶⁴

Budući da nam nijedan od autografa *Biblije* nije dostupan, za ponovno oživljavanje biblijskoga teksta pomažu nam brojni hebrejski i grčki rukopisi što potječu od izvornih autografa.⁶⁵ Zbog toga bi bilo dobro proširiti opseg proučavanja i čitanja biblijskih tekstova, među kojima je i *Prva Petrova poslanica*, u nastavi klasičnih jezika.

Ovu temu bih upotrijebila u završnom dijelu osnovnog i u srednjoškolskom obrazovanju za sat koji bih posvetila civilizaciji, a ne samoj gramatici, budući da je ovakav način proučavanja teksta primjereniji za zreliju dob. Učenike bih na malo zanimljiviji način upoznala s kršćanskim poslanicama jer nisu čest predmet proučavanja, pri tom ne naglašavajući svoj religijski stav. Upoznala bih ih s pojmovima *Septuaginte* i *Vulgate* jer su temelj proučavanja *I Pt*, a i spadaju u znanje o općoj kulturi. Isto tako bih spomenula pojam helenističke koine jer je na njoj napisano *Sveto pismo*, premda nam, kad spomenemo helenističku koine, na pamet najprije pada Aleksandar Veliki i njegova osvajanja te širenje grčke kulture i jezika u nov i veliki kontekst istočnog Mediterana. Nakon općih kulturnih pojmova posvetila bih se dataciji i mjestu pisanja *I Pt*, a zatim se kratko osvrnula na lingvističku stranu poslanice s ciljem da učenici uoče da ni latinski ni grčki

⁶³ Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Grčki jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019 (22.1.2019.)

⁶⁴ Isto.

⁶⁵ Gerhard F. Hasel 1994: 113.

jezik *Novog zavjeta* nisu klasične varijante jezika te da se u samo najjednostavnijim primjerima nalaze konstrukcije poput akuzativa i nominativa s infinitivom. Na primjeru dvije rečenice pokazala bih da je na jezik *Prve Petrove poslanice* mnogo utjecaja imao semitski jezik. U latinskom prijevodu bih istaknula grecizme, kalkove i latinske riječi koje su dobile novo značenje u biblijskom kontekstu. Na taj način bih željela potaknuti interes učenika za proučavanje biblijskih tekstova te istovremeno razviti diskusiju između njih. Tako bih pokazala da ima mnogo zanimljivih načina za učenje klasičnih jezika, a da nije samo puko „štrebanje“ gramatike. Jedan od zadataka za domaću zadaću mogao bi biti da učenici u jednoj rečenici sami pronađu riječi koje bih pokazale odstupanja od klasičnog latinskog ili grčkog jezika (npr. semitizmi ili upotreba participa umjesto finitnog glagola).

Mogla bi se organizirati terenska nastava poput odlaska u samostansku knjižnicu ili arhiv, budući da bi učenicima trebalo biti zanimljivo vidjeti stare rukopise na grčkom i latinskom jeziku, a to bi možda neke od njih potaknulo na daljnje istraživanje rukopisa. Nastava organizirana na ovakav način potaknula bi veći interes za učenje klasičnih jezika i pokazala da latinski i grčki, mada „mrtvi jezici“, nose vrlo živ obrazovni i kulturni potencijal.

5. ZAKLJUČAK

Jezik poslanice je dotjeran i otmjen te u njoj postoji mnogo starozavjetnih navoda i aluzija koji dolaze iz *Septuaginte*, iz čega se može zaključiti da je taj prijevod bio dobro poznat njezinu autoru. Budući da je Petar bio galilejski ribar koji je govorio aramejskim jezikom, a u *Djelima apostolskim (Dj 4,13)* opisan je kao neuk i nepismen, postavlja se pitanje je li on tvorac tako istančane ravnoteže fraza i vještog izbora riječi te je li se mogao tako dobro upoznati sa *Septuagintom*. Pismo bi moglo potjecati od Petra koji bi za nj jamčio, ali bi otmjen način izlaganja, izražavanje te vješta upotreba *Septuaginte*, moglo biti Silvanovo. Nadalje, postoji mnogo elemenata koji su vezani za autorstvo, no najbitnija je sadrži li grčki *I Pt* elemente koji ukazuju na to da je poslanicu napisao izvorni grčki govornik ili netko za koga je grčki bio drugi jezik. Da bismo pokušali odgovoriti na to pitanje, od velike nam je koristi pojam jezične interferencije. U ovom sam radu usporedila grčke i latinske formule u *Prvoj Petrovoj poslanici* s ciljem boljeg upoznavanja s Petrovim stilom izražavanja i uzvišenim jezikom koji podsjeća na živi govor. Uspoređujući formule u dvadesetak rečenica iz poslanice, primijetila sam da se grčki i latinski prijevod ne razlikuju: latinski prijevod je u većini rečenica doslovni prijevod s grčkog jezika. Nadalje, došla sam do zaključka da se pojavljuje velik broj riječi koji pokazuju semitski utjecaj na Petrov jezik. Semitska interferencija u grčkom je jeziku naznačena uporabom prijedloga, upotrebom genitiva osobne zamjenice, položajem atributivnih pridjeva, upotrebom dativa s prijedlogom *ἐν*, širokom upotrebom citata iz *Septuaginte*, itd. U kršćanskom latinitetu imamo riječi iz različitih izvora, arhaizama, neologizama, grecizama i vulgarizama s obiljem elemenata narodnog govora. Na kraju možemo zaključiti, iz svega navedenog, da opseg semitskog utjecaja na sintaksu *Prve Petrove poslanice* ukazuje na autora čiji prvi jezik nije bio grčki i tko je dobro poznao *Septuagintu*.

6. POPIS LITERATURE

Achtemeier, Paul J. 1996. *1 Peter: A Commentary on First Peter*. Hermeneia. Minneapolis.

Bigg, Charles. 1902. *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles of St. Peter and St. Jude*. T&T Clark. Edinburgh.

Birviš, Aleksander; Orčić, Stjepan. 1989. *Tumačenje Prve Petrove poslanice*. Dobra vest. Novi Sad.

Blass, Friedrich; Debrunner, Albert. 1961. *A Greek Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature*. University of Chicago. Chicago.

Bowmann, John Wick. 1966. *The Layman's Bible Commentary. The letter to the Hebrews*. John Knox press. Virginia.

Brown, Raymond E. 2008. *Uvod u Novi zavjet*. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.

Butler, Alban. 1895. *The Lives of the Fathers, Martyrs, and Other Principal Saints*. Bartleby.com. New York.

Calvin, John. 1855. *Commentaries on the Catholic Epistles*. Kessinger Publishing. Edinburgh.

Deissmann, Adolf. 1895. *Bibelstudien*. Marburg.

Deissmann, Adolf. 1897. *Neue Bibelstudien*. Marburg.

Dubis, Mark. 1960. *1 Peter: A Handbook on the Greek Text*. Baylor university press. Texas.

Harrington, Wilfrid J. 1990. *Uvod u Novi zavjet - Spomen ispunjenja*. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.

Hasel, Gerhard F. 1994. Biblijski tekst, prijevodi i razumijevanje. *Biblijski pogledi*. 2(2), 113-136.

- Jobs, Karen H. 2005. *1 Peter. Baker Exegetical Commentary on the New Testament*. Baker. Grand Rapids.
- Koester, Helmut. 1926. *Introduction to the New Testament*. De Gruyter. Berlin.
- Kuske, David P. 2015. *A Commentary on 1 & 2 Peter, Jude*. Northwestern publishing house. Wisconsin.
- Leighton, Robert. 1799. *A practical commentary upon the first Epistle general of Saint Peter*. Religious tract society. London.
- Lofstedt, Einar. 1959. *Late Latin*. Trench & Trubner. Harvard U.P.
- Louw, Johannes P; Nida A. Eugene. 1989. *Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic Domains*. United Bible Societies. New York.
- Mantello, Frank Anthony Carl. 1996. *Medieval Latin: An Introduction and Bibliographical Guide*. Catholic University of America Press.
- Moon, J. 2009. *Mark as Contributive Amanuensis of 1 Peter?* Lit. Berlin.
- Moulton, James Hope. 1976. *A Grammar of New Testament Greek*. T&T Clark. Edinburgh.
- Palmer, R. Leonard. 1954. *The Latin language*. Faber and Faber limited. London.
- Reichenkron, G. 1965. *Historische Latein-Altromanische Grammatik*. Harrassowitz. Wiesbaden.
- Selwyn, Edward Gordon. 1947. *The First Epistle of St. Peter: The Greek Text with Introduction, Notes and Essays*. Baker Book House. Grand Rapids.
- Stibbs, Alan M; Walls A. F. 1989. *The First Epistle general of Peter*. Wm. B. Eerdmans Publishing.
- Šoštarić, Petra. 2016. Fonologija grčke koine rimskog razdoblja. *Govor, Vol. 33 No. 2*. 167-186.
- Tekavčić, Pavao. 1970. *Uvod u vulgarni latinitet (s izborom tekstova)*. Kućna tiskara sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
- Tomić, Celestin. 1981. Bogoslovska smotra, Vol. 51 No. 1. *Nova Vulgata*. 128-134.